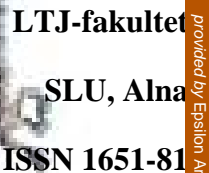

- en studie i paradiset då, nu och i framtiden

Sandra Lennartsson

Förord

Detta examensarbete ligger inom landskapsingenjörsutbildningen och omfattar 10 poäng på c-nivå i ämnet landskapsplanering, vid Institutionen för landskapsplanering, Alnarp.Handledare var Rune Bengtsson.

Tack, Rune Bengtsson, trots all problematik, för din hjälp med arbetet.

Tack, Kjell Lundquist, för den givande diskussionen om ämnet.

Tack, Ann-Britt Sörensen, för din hjälp med intervjumetoden, dina infallsvinklar och för ditt bidrag med intressant litteratur.

Och ett stort tack till min familj och mina vänner för all hjälp med arbetet!

Sist men inte minst, ett jättestort tack till mina intervjupersoner, som tålmodigt och ärligt har svarat på mina frågor!

Sammanfattning

Tankar om ett paradiset har funnit i tusentals år, men det har återkommit i olika skepnader och under olika namn. Även i dag skapar människan sig en bild av ett paradiset och i detta arbete görs en jämförelse mellan dåtidens och nutidens paradisskildringar. Frågan är om vi ser någon skillnad mellan dåtiden och nutidens? De större västerländska filosofipåverkande epoker, såsom antiken, den keltiska och fornnordiska mytologin, den kristna, beskriver ett paradisiskt ideal som i mycket liknar vartannat. Edens lustgård är kanske det mest kända paradiset, men som är en kombination av flera olika paradis. Antikens olika paradiselement och ideal återfinns i den kristna, såväl Livets träd och den eviga våren. Odödligheten, den lummiga grönskan och lycka är några av de mest framträdande och gemensamma elementen inom de historiska paradisen. Men intressant är också att dagens paradisskildringar delar många likheter. Fallstudien, där sex personer blivit intervjuade, visar att paradiset baseras på natur och lycka. Det finns många likheter men också olikheter, dagens är mer variabel i utseende. Tydligt är också att dagens människa baserar sin paradisbild inte bara på vad vi lärt oss, utan också på egna värderingar och smak. Trots de originella visionerna av paradiset, kan man se återkommande element, som bevisar att det är faktorer som sex intervjupersoner värderar högt. Dagens paradiset står för ett ideal, något som man skulle kunna utnyttja. Naturen ökar en människas välmående, den symboliserar en enklare och mer primitiv tillvaro. Ett tillstånd som gäller i paradisskildringarna och som också förklarar betydelsen av natur i dem. Möjligheten finns att använda dessa paradisiska skildringar vid skapandet av rekreationsanläggningar. Både genom att efterlikna en paradisisk miljö och att möjliggöra för personer att förverkliga sitt paradiset skulle man kunna få ut en positiv effekt av arbetet. Paradiset var och är drömmen om den perfekta tillvaron.

”Jag längtade till salighetens skog...”
(Dante Alighieri, tidigt 1300-tal/1968, sång 27)

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	5	3.2.5 Dante Alighieri	
1.1 Bakgrund	5	– <i>Den gudomliga komedin</i> -.....	18
1.2 Syfte	5	3.2.6 John Milton – <i>Paradise Lost</i>	18
1.3 Avgränsningar	5	3.2.7 Sammanfattning av de	
2. Metod och material	7	paradisiska elementen	20
3. Paradiset	9	3.3 Varför har vi paradiset?	22
3.1 Vad är paradiset?	9	4. Fallstudie	24
3.1.1 Antiken	9	4.1 Intervju A	24
3.1.2 Den keltiska mytologin	11	4.2 Intervju B	24
3.1.3 Den fornnordiska mytologin	11	4.3 Intervju C	25
3.1.4 Edens lustgård	12	4.4 Intervju D	25
3.1.5 Dante Alighieri		4.5 Intervju E	26
– <i>Den gudomliga komedin</i>	13	4.6 Intervju F	26
3.1.6 John Milton – <i>Paradise Lost</i>	14	5. Sammanställning av intervjuerna	28
3.1.7 Himlen, paradiset och helvetet	14	6. Diskussion	30
3.2 Hur ser paradiset ut?	15	6.1 Jämförelse av de paradisiska elementen.....	30
3.2.1 Antiken	16	6.2 Analys av nutiden och dåtidens skildringar.....	32
3.2.2 Den keltiska mytologin	17	6.3 Paradisets framtid.....	34
3.2.3 Den fornnordiska mytologin	17	6.4 Metodkritik.....	35
3.2.4 Edens lustgård	18	6.5 Slutord.....	35
		7. Källförteckning	36

1. Inledning

1.1 Bakgrund

Inom de flesta religioner och kulturer har det funnits en tanke om ett paradiset, den perfekta tillvaron där människan inte känner oro, stress eller smärta. Människor behöver tanken på ett jordiskt paradiset, det var t.ex. en av orsakerna till Christoffer Columbus sjöfärd (Delumeau, 1995). Dåtidens människor såg paradiset som en bekymmerslös tillvaro, en plats dit de ville komma undan vardagen. Kunde man inte ta sig dit, fantiserade man om det eller skapade ett eget paradiset. Alla storslagna visioner av vad vi kallar paradiset delar sitt namn med en liten ort i östra Småland, denna lilla plats som heter Paradiset består av ett svårbrukat och svåråtkomligt landskap som lämnats ifred i flera tusen år (Forslund, 1997). Denna svenska urskog, med gammal ek, hassel, asp och murgröna har orörd av människan utvecklat ett säregnet utseende som påminner om något ursprungligt, arketypiskt stadium (Forslund, 1997). Även idag finns tanken på sitt eget paradiset, trots att det blivit ett slentrianord som används i vardagligt språk. Kanske är det en plats där man i tanken kan gå tillbaka och tydligt minnas den känsla man hade då. Eller en plats man besökt som liten eller en plats man besöker varje dag. Kanske är det ett paradiset som man aldrig har besökt, utan är endast en påhittad vision av ett bättre liv. För mig handlar paradiset om en känsla av lycka i natur och landskap, men är det så även för andra?

Möjligheten att ta reda på dagens människors tankar om paradiset är väldigt intressant och skulle kunna ge förståelse för hur människan utanför den gröna sektorn ser på natur och vad som är viktiga för dem. Kulturhistoriskt sett är det intressant att jämföra dåtiden och nutiden, och se huruvida de olika idealen har några likheter. Att ta reda på dagens människors paradiset är på något sätt ett steg mot att ta

reda på hur den vanliga människans ideallandskap ser ut. Förutsagt att de handlar om landskap, skildrar de något som är deras idealiserade miljö? När en person beskriver sitt paradiset, beskriver de vad det är de uppskattar i utemiljö och natur. Ett facit för vad den vanliga människan uppskattar i natur och trädgård. Jag som blivande landskapsingenjör, försöker gestalta och förverkliga kundernas paradiset. Ett facit av den digniteten hade varit mer än användbart vid projektering.

1.2 Syfte

Med detta arbete vill jag få en bild av dagens människas paradiset, samt att jämföra den med gårdagens visioner. Vilka är de framträdande elementen i dåtiden och nutidens paradiset? Varför skapar vi oss en bild av ett paradiset? Hur kan landskapsingenjören använda sig av dessa ideal och visioner?

1.3 Avgränsningar

I detta arbete begränsar tiden möjligheten att gå in djupt i ämnet. Därför presenteras de historiska paradisetbilderna endast ytligt och detta orsakar också valet av få källor. På grund av tidsbristen ligger fokus endast på de västerländska tankarna om paradiset, alltså tar jag inte upp de annars starkt profilerade idéerna inom den orientaliska eller den asiatiska paradisetbilden. Tidsbristen begränsar min vidd och djupgående forskning inom ämnet, men istället finns möjligheten att fokusera på dagens paradisetbild.

Tidsbristen har även begränsat intervjuerna. Urvalet har skett slumpmässigt istället för speciella målgrupper. Eftersom detta är ett mindre arbete finns inte möjligheten till att intervjua flera personer, vilket hade gett en tydligare och mer pålitlig bild av folkets åsikter.

Men detta får ändå ses som ett genomsnittligt resultat, som bottnar i enskilda människors tankar. Dessutom har det inte funnits möjlighet att vara konsekvent i intervjumiljö, utan de har istället skett i närliggande neutrala miljöer.

2. Metod och material

För att kunna besvara hur dagens paradisbild ser ut och hur den kan användas, krävs förståelsen för vad paradiset var och hur det har sett ut. Som grund för denna förståelse ligger en litteraturstudie, vilket ämnar ge mig och läsaren ökad förståelse i ämnet. Litteraturen består av lexikon vilka definierar ordet paradiset och associerade benämningar, samt Allan Gunnarssons avhandling *Fruktträden och paradiset*, Dante Alighieri *Den gudomliga komedin*, John Miltons *Paradise Lost*, *Bibeln*, *Eddan*, religionsfilosofen *Mircea Eliades* flera verk och Jean Delumeaus bok *History of Paradise*. Dessa källor presenterar en bild av dåtidens paradiset, antingen genom att vara skrivet under den aktuella eran, som exempelvis *Paradise Lost* och *Bibeln*, eller är en återberättande litteratur, såsom Gunnarssons avhandling eller Delumeaus bok. Genom att studera dessa källor kan jag besvara vad paradiset är, hur de olika versionerna av paradiset såg ut och varför de behövde ett paradiset/en utopi. Jag har delat in litteraturstudien i tre delar; "Vad är paradiset", "Hur ser paradiset ut" och "Varför har vi ett paradiset". I litteraturstudien ska paradiset beskrivas genom de olika större tidsåldrarna och ideologier i den västerländska kulturen. Under rubriken "Vad är paradiset" ämnar jag förklara vad paradiset är i de olika källorna, och beskriva omständigheterna kring dem. Elysium, Arkadien och Guldåldern under samma rubrik, Antiken, då begreppen ofta flyter ihop och alla komponerades under samma era och enligt samma anda. Milton och Dante har egna underrubriker och ligger alltså inte under bibeln, detta på grund av att de står för de två kanske viktigaste paradisesbeskrivningarna under renässansen och medeltiden. Deras tankar och skildringar skiljer sig så pass från bibeln och varandra att de förtjänar att presenteras var för sig. För att hela den västerländska kulturen ska representeras tar jag också upp den keltiska och fornnordiska mytologin, de liknar i mycket de antika paradisbilderna

men huruvida de influerats av dem får vara osagt. Under rubriken "Varför har vi ett paradiset", presenteras om varför vi skapar oss en illusion av en utopi och varför det berör natur. Hela tredje kapitlet berör både nutiden och dåtiden, emedan fallstudien endast berör nutiden. I diskussionen sammanbinds dåtiden och nutiden, men kopplas också till framtiden och potentiell användning av idealet.

Efter att beskrivit paradiset enligt de litterära och historiska källorna, ska också dagens paradiset skildras och detta görs genom kvalitativa intervjuer. Till hjälp för att utveckla intervjumetoden har jag använt mig av Idar Magne Holme och Bernt Krohn Solvangs bok, *Forskningsmetodik*, vilken beskriver innebörden av den kvalitativa metoden och ger bra tips inför momentet. De sex personer som intervjuas är i olika åldrar, kön och bakgrund, vilka jag fått kontakt med genom tips från bekanta. Jag har strävat efter att inte intervjua någon jag har personlig relation till, helst ska det vara möten med helt nya människor. Kvalitativa intervjuer innebär att istället för att genom kortare intervjuer eller enkäter nå ut till många personer, görs lite längre och utförligare intervjuer med få personer. På så vis kan man få ett djupare och utförligare underlag för en person. Samtidigt blir detta ett resultat som bara påvisar några få personers tankar och kan inte ge visioner av genomsnittspersonens paradiset, likt den kvantitativa metoden. Men jag ser det som en fördel att istället för många svar, ha få utförliga svar. Den kvalitativa intervjun tar sig mer som ett samtal där den intervjuade för diskussionen. Men som grund finns frågor som ska vara besvarade, vilket möjliggör en jämförelse mellan intervjuerna. Samtalen kommer att handla om vad begreppet paradiset menar för dem, hur deras paradiset ser ut och om uttrycket är konstant. Finns där vatten, är där någon sorts inhägnad och finns där bebyggelse, vad för växtlighet består området av och om där finns fruktträd. Är det en plats de besökt, varför de tror det är deras paradiset samt om det utspelar sig i samvaro med andra människor.

Frågorna ställs vartefter den intervjuade för samtalet, men mot slutet av intervjun ska alla ovanstående frågor vara besvarade. Samtalen spelas in och skrivs ihop till en objektiv sammanställning, vilka kan läsas under rubrik 4. Det är viktigt att de sammanställningarna endast skildrar personernas personliga beskrivningar och inte innehåller några utomstående tolkningar. Intervjupersonernas paradisdilder jämförs med varandra och tolkas under rubrik 5., och i diskussionen jämförs resultatet från fallstudien och litteraturstudien.

3. Paradiset

3.1 Vad är paradiset?

I tusentals år har människan haft tanken om ett paradiset, den perfekta tillvaron (Dunér & Dunér, 2001). Trots att paradiset har haft flera namn, har de alla haft samma betydelse för människan - en paradisk tillvaro. Alla namn har presenterats med olika berättelser och omständigheter men dessa; Elyseum, Arkadien, Guldåldern, Eden och tolkningar av dessa platser delar ändå många likheter. Vad paradiset är, flyter ihop med frågan hur det ser ut och varför vi behöver det. Paradiset är en kontrast mot det yttre, likt en oas är mot öknen, men också en kontrast mot vår vardag (Gunnarsson, 1992). Paradiset kan både vara vårt ursprung, Edens lustgård, och det kan vara vårt slutmål, ett himmelskt paradiset (ibid.). Gunnarsson menar i *Frukträden och paradiset* att det alla källor ämnar beskriva är en existens av yttersta skönhet och glädje (ibid.). Paradiset är en tid då människan lever i fred med naturen och djuren (ibid.). Man ska sluta kämpa mot naturen, sluta försöka odla en ofruktsam jord, för att du lever i en paradisk tid då vädret är behagligt året runt och det alltid finns gott om frukt utan ansträngning (ibid.). Detta är tanken om en guldålder, ett tusenårsrike av lycksalighet (NE, 1989). Sökandet efter det jordiska paradiset har fortsatt tills våra dagar, världen över har det sökts och även idag letar vi efter dess avbild (Gunnarsson, 1992). Paradiset har alltid, med undantag för Olof Rudbecks patriotiska världshistorieskildring, varit en plats som legat långt fjärran, nästintill omöjlig att nå förutom genom fantasin (Dunér & Dunér, 2001). Paradiset var en dröm om en plats av salighet och skönhet, där människan kunde leva i fred. Det var den grekiska författaren Xenophon (430-354 f.Kr) som introducerade ordet paradiset (The Oxford Companion to Gardens, 1986). Han använde det grekiska

ordet paradeisos för att beskriva Persiens kungliga trädgårdar, fyllda av frukt- och prydnadsträd, blommor och djur (ibid.).

3.1.1 Antiken

Några av de första tankarna om paradiset kom under antiken, de stora filosoferna gav tanken på paradiset namn såsom Elysium/Elysion, Arkadien och de presenterade också tanken på en paradisk tid som vi idag kallar Guldåldern. Homeros var en av de första att beskriva ett paradiset, då han 800 f.Kr beskrev i *Odysseus* fjärde sång den paradiskiska ön Elysium vilken också symboliserade en guldålder (Gunnarsson, 1992). Homeros beskrev Elysium som den fulländade lyckans och den eviga vårens ö, dit alla ättlingar till gudarna och gudarnas gunstlingar kom efter döden (NE, 1989). Det han beskriver är en plats av lättja, fullständig lycka och en evig vår med en aldrig sinande grönska (Dunér & Dunér, 2001). Det är en plats som ligger bortom tid och rum, som en levande människa inte kan nå. Att besöka Elysium och återvända är enligt den grekiska mytologin en bragd som endast hör till de stora hjältarna, och det är också de som äger tillträde dit efter livet (Rappoport, 1805/2005). Dessa idéer kom att prägla de paradiskiska tankarna i ett par tusen år (Gunnarsson, 1992) Elysium är ett begrepp som använts mycket inom poesin och blev också ett ideal för engelska 1700-talsparken, en plats av frihet, naturlighet och lust (Dunér & Dunér, 2001).

Efter Homeros kom andra författare att utveckla tanken på Guldåldern och Elyseum, däribland Hesiodos som levde 700-600 f.Kr (NE, 1989). Enligt Hesiodos är Guldåldern den första och lyckligaste tiden av alla tidsåldrar (ibid.). Det var den tid då Kronos regerade, fred rådde och allt fanns i mängder utan mänsklig ansträngning (ibid.). Guldåldern följdes av andra mindre lyckliga tidsåldrar, en silverålder, en kopparålder och till sist en järnålder, varje sämre än den förre. Med tiden blev livet allt sämre för

människan, materiellt och moraliskt förfall rådde (Dunér & Dunér, 2001). Den goda tiden blev en allt mer fjärran värld och människan hoppades på att återfå den förlorade guldåldern (ibid.). Hesiodos ansåg sig leva i den mörka Järnåldern (NE, 1989) och detta tillhörde antikens pessimism och längtan till den ”gamla goda tiden”. Enligt den grekiska mytologin och även i skildringar av Vergilius skulle denna guldålder återkomma till människan, då alla tidsåldrar ingick i en större cykel och alla avlöste varandra (Gunnarsson, 1992).

Tanken på paradiset som de lycksaligas ö, har funnits i Europa sedan början av det filosofiska tänkandet kring paradiset (Dunér & Dunér, 2001). Det har skildrats som en ö långt fjärran, nästintill oåtkomlig för människan. Där råder evig vår och fullständig lycka, där det varken finns plats för kyla eller åldrande (ibid.). Skildringarna av paradiset som en ö har varit många, enligt Platon låg de lycksaligas ö längst ut i Atlantoceanen (ibid.). Hesiodos placerade Guldåldern i sitt verk ”Works and Days” på en ö, senare kallad ”De lycksaligas ö” (Gunnarsson, 1992). Det är också på en de lycksaligas ö som 1700-tals sagan om Adolf och den ljuva prinsessan Felicia utspelar sig (ibid.). Den är influerad av en irländsk saga från 700-talet (ibid.). Ön är oåtkomlig för den levande människan, där finns ingen tid utan är i ett konstant stadium (Banim, 1805/2006).

Hesperidernas trädgård var en gammal park eller örtagård som enligt den grekiska mytologin låg på Atlasbergens västsluttning, medan en annan version placerade den på en ö längst västerut i oceanen. I denna trädgård växte ett speciellt träd som gav stora gyllene frukter, detta var en gåva till Hera, Zeus hustru, från Gaia, jordens gudinna. Trädets åtråvärda frukter vaktas av tre nymfer, Natt, Erebos och Mörker, och den väldiga draken Ladon. Afrodite har också tillägnats denna trädgård, då hon var mycket intresserad av trädgårdar och speciellt äpplen. Kring hesperidernas trädgård utspelar sig en saga

om Herakles vilket har bidragit till dess betydelse inom trädgårdshistoria. Precis som Eden och Paradiset har Hesperidernas trädgård blivit en utopi som skildrats mycket inom trädgårdskonsten i Europa. (Dunér & Dunér, 2001)

Arkadien är också ett antikens paradis, men vilket snarare var präglad av en primitivitet bland människorna än en oskuldsfullhet (Dunér & Dunér, 2001). Arkadia var en provins i Grekland, belägen på en höglätt omgiven av höga berg (ibid.). Antika källor beskriver platsen som karg, ogästvänlig och befolkningen grym och fattig (ibid.). Dessa människor leddes av guden Pan och det enda som mildrade deras primitivitet var den ljuvliga musik de spelade (ibid.). I konst och litteratur har dock Arkadien fått ett något förskönat utseende och atmosfär, då det beskrivs som ett paradis (ibid.). Enligt Dunér har det alltid funnits två Arkadien, ett ljust och ett mörkt, ett paradisiskt och ett som kan besökas av döden (ibid.). Ovidius menade att det primitiva Arkadien rådde innan Kronos födelse, jämförelsevis innan guldålderns början (Blennow, 2002). Den romerske poeten Vergilius som levde 70-19 f.kr, skildrade Arkadien som ett paradisiskt landskap där evig vår och ymnig växtlighet fanns (Gunnarsson, 1992). Arkadien beskrivs som längtans land, dit den arbetande människan önskar komma. För renässansens humanister symboliserade Arkadien det guldåldersland, där poesi och de enkla sederna rådde (Dunér & Dunér, 2001). Ett land utan död, sorg och åldrande, vilket i mycket liknar andra paradisskildringar.

Vergilius menade ju att Guldåldern, en tid av sällhet och fulländlighet, skulle komma tillbaka till människan efter Järnåldern, och det skulle ske vid födseln av en pojke (Gunnarsson, 1992). Detta beskriver han i sin fjärde eklog(en sorts dikt), som är en hyllning till konsuln Pollio år 40 f.Kr, då dennes son föds (Nordisk Familjebok, 1921) Under denna nya guldålder skulle djuren låta sig bli mjölkade,

de vilda djuren bli tama och alla ormar skulle dö (Gunnarsson, 1992). Detta är en skrift som troligen lästes av kristendomens pionjärer och ville tolkas som en profetia om messias, likheterna mellan det antika/romerska paradiset och Edens lustgård är många, endast gudarna och dess namn skiljer dem åt (ibid.). Sannolikt användes tanken på Elysium, Arkadien och Guldåldern vid diktandet av bibeln (ibid.).

3.1.2 Den keltiska mytologin

Det keltiska paradiset har skildrats i flera berättelser och har gått under olika namn, men har många likheter. Det är för det mesta en ö, där det finns blommande fruktträd och är en plats utanför människans värld (Cotterell, 2000). Enligt Lady Gregory heter denna förtrollade ö Tir-nan-og och ligger utanför Irlands västkust (Lady Gregory, 1920/2007). Det är en ö som många har sökt, vissa har funnit den för att sedan förlora den ur sikte igen (ibid.). Tir-nan-og är en ö som ömsom syns och ömsom försvinner (ibid.). Men enligt John Rhys heter samma ö i stället Hy-Breasail (Rhys, 1901/2007).

Berättelsen om Ossian och de lycksaligas ö härstammar från 700-talets Irland, han var Irlands störste poet som av kärlek fördes till ett "Land of Promise" där han skulle stanna i trehundra år (Cotterell, 2000). Under en jakt möter Ossian Niamh, havsgudens dotter, och de blev djupt förälskade. Naimh vill ta med Ossian till "Land of Promise":

*"I live in a land where blushing light
Is always constant, calm and bright;
Grief is not there, nor age, nor death,
And life that tires not with the living..."*
(Banim, 1805/2005, s 20)

För att kunna följa med dit var Ossian tvungen att avstå mat, dryck, sömn och kyssar under tre dagar (ibid.). På den tredje dagen mötte han Naimh under det stora trädet och hon förde honom över främmande kontinenter och hav, och han såg solen försvinna då de lämnade världen (ibid.). De nådde fram till detta "Land of Promise" där solen alltid lös, människor var lyckliga och grönskan var frodig (Cotterell, 2000). Där kom de att leva i salighet och lycka, tills en dag tristessen blev större hos Ossian och han längtade tillbaka till Irland (Banim, 1805/2006). Naimh hjälpte honom tillbaka och den värld han vaknade upp till var en helt annan än den han lämnat (ibid.). Trehundra år har passerat, då hans familj och vänner har försvunnit och religionen var en annan (ibid.). Irland kändes mycket blekare och kallare, människorna mycket mindre och olyckligare (ibid.). Tiden hade hunnit ifatt honom, han hade blivit en gammal man som förlorat sin styrka och han slutade som en bruten man (Cotterell, 2000).

I Arthur-sagan finns också berättelsen om ett paradis, dit Arthur får komma efter livet. Detta är den ö som kallas Avalon, eller Annwn, och i mycket liknar de andra keltiska förtrollade öarna. Avalon var den walesiska motsvarigheten till det jordiska paradiset. Där rådde fred, allt fanns i överflöd, fruktbarhet och vila, där fanns också en kittel/källa för pånyttfödelse. Avalon låg också till grund för den medeltida berättelsen om den Heliga Graalen, vilken sades finnas på denna ö. (Cotterell, 2000)

3.1.3 Den fornnordiska mytologin

Hela den fornnordiska mytologins värld är uppbyggd kring ett världsträd, den enorma asken Yggdrasil som höll alla nio världar. Vid dess tre rötter fanns gudarnas, jättarnas, och skuggvarelsernas hem, människornas hem sades gränsa till dessa. Gudarna byggde en

borg, Midgård, runt människornas hem, denna skulle skydda människan mot jättarna. (Enoksen, 2004).

Odens boning, Valhall, var de vikingatida krigarnas paradiset, där fanns mat och dryck i överflöd, likaså fanns där ingen död eller sorg (Enoksen, 2004). Vikingarna var fostrade med tanken på en gud som uppskattade skickliga och modiga krigare, de som dött i ärlig strid välkomnades till hans boning för att delta i ett evigt gästbud efter döden (ibid.). Vid en stor krigares död kom en av Odens nio valkyrior för att hämta honom, han lyftes upp på hennes häst och de red snabbt över himmeln till Valgrind, ”Dödsporten”, för att träda in i de fallnas hall, Valhall (ibid.). I Valhall fick de strida, kämpa och utmana varandra om dagarna, allt för att vara redo för det stora slaget vid världens undergång, Ragnarök (ibid.). Skulle någon skadas i den vilda leken, så läkte Oden såren (ibid.). Efter Ragnarök, det stora slutgiltiga slaget då allt förgörs, skulle en ny värld skapas och alla som dött skulle komma tillbaka (Brate, 2004).

Likt historien om hesperidernas trädgård fanns det också i den nordiska mytologin äpplen med magiska krafter (Gunnarsson, 1992). Detta träd i den nordiska mytologin vaktades och vårdades av Idun, som också skördade frukten och gav dem till gudarna (ibid.). Precis som grekernas ambrosia, gav de gudarna deras ungdom åter (Gunnarsson, 1992).

3.1.4 Edens lustgård

”Och Herren Gud planterade en lustgård i Eden österut och satte i den människan, som han hade danat. Herren Gud lät nämligen alla slags träd som var ljuvliga att se på och goda att äta av växa upp ur marken,

och livets träd mitt i lustgården, likaså kunskapens träd på gott och ont.”

(1 Mos 2:8-9, Bibeln 1997)

Bibeln beskriver ett jordiskt paradiset anlagt av Gud vid skapandet av jorden, det låg i Eden och var dess lustgård. Ordet Eden kommer från hebreiskan och betyder lust, njutning, ljuvlighet och behag. I kärnan av Edens lustgård finns livets träd, men där fanns även Kunskapets träd, en symbol för upplysning, men samtidigt syndafall och mortalitet. I bibeln talas det om Eden som den fruktbara jorden, vilket är en kontrast mot den ofruktsamma jord som Adam och Eva döms att bruka efter syndafallet och fördrivelsen från paradiset. Man vet inte vad Eden liknar mest, en trädgård, ett kulturlandskap eller en park. Föreställningarna har också varit olika mellan de nordliga och sydliga regionerna. Människor i varma länder skildrar ett Eden som är en oas i en öken, omringad av höga skyddande murar, medan nordbor skildrar ett fruktbart landskap med ångar, frodiga lövskogar och sköna utsikter. Utifrån bibelns beskrivningar vet man att det var en plats fylld av alla jordens växter och djur, där Adam var satt att vara dess trädgårdsmästare. Däri avnjöt människan av dess rikedomar, som kan ses på *bild 1*. Eden sågs som det jordiska paradiset, *Paradisus terrestris*, men efter syndafallet försvann Eden och tanken på sällhetens plats ersattes av det himmelska paradiset, *Paradisus coelestis*. I det Gamla testamentet beskrivs paradiset som Edens lustgård och i Nya testamentet beskrivs det som himmelriket. Så även här fortsätter tanken på paradiset trots ändrade omständigheter. Paradiset gick från att varit ursprunget till att vara slutmålet. (Dunér & Dunér, 2001)

Åsikterna har varit skilda angående Edens placering och nuvarande tillstånd. Vissa menar att lustgården försvann med syndafallet, andra

med syndafloden och somliga påstår att den fortfarande finns på jorden. Tanken om ett förlorat paradiset är gemensamt inom kristendomen, judendomen och islam. Men de tre religionerna delar också tanken på ett himmelskt paradiset istället för ett jordiskt.

Bild 1. Detta är en målning från tidigt 1400-tal som visar Maria i en paradisträdgård, den är en mindre ingärdad trädgård fylld med symboliska växter. Mästaren från övre Rhen (okänd konstnär). Den lilla paradisträdgården, omkr. 1420. Tillgänglig: www.mgarden.com

Många filosofer har placerat det jordiska paradiset på ett berg, däribland Ephraem, Lactantius, John Damascene, Dante Alighieri med flera. Alla dessa menade att Eden låg på toppen av ett berg och därför besparades från syndflodens vågor. Det är bland annat dessa tankar om att paradiset skulle finnas på jorden, som motiverat många

sjöfarare vid sökandet efter det. John Prest anammade dessa tankar när han i *The Garden of Eden* beskrev paradiset medt: *“The Earthly Paradise, so men say, is the highest land on earth; it is so high it touches the sphere of the moon. For it is so high that Noah’s flood could not reach it, though it covered the rest of the earth.”*

Christopher Columbus letade under sina resor efter det förlorade paradiset, han höll sikte efter en plats med hög amplitud, där klimatet är mildt och varifrån stora mängder färskvatten strömmar. (Delumeau, 1995)

3.1.5 Dante Alighieri – *Den gudomliga komedin*

Dante Alighieri var en italiensk författare som levde 1265 till 1321, kanske mest känt är hans epos *Divinia Commedia*, den gudomliga komedin. Han var också ämbetsman och statslär, hans politiska relationer och åsikter var några av de faktorer som fick kyrkan att vända sig emot honom. Han dömdes till döden, men fick amnesti och levde istället stora delar av sitt liv som landsförvisad. (NE, 1989)

*”... den lilla ö varpå
Skärseldensberg vilar, oåtkomligt för
dödliga, fritt från alla vädrets
växlingar, lika högt som Helvetets
avgrund är djup. På dess topp
befinner sig den grönskande skogen i
det jordiska paradiset, varifrån de
renade själarna stiger upp till Gud.”*
(Oreglia, 1991, s. 252)

Enligt Dante är det jordiska paradiset beläget på Skärseldensbergets topp och är den sista avstampen för människans resa mot himmeln. Genom den stora ängen i paradiset rinner två floder, Lethe och

Eunoë. I den första tvättas minnet bort och i den andra återfår man de goda minnena. När alla synder är borttvättade äger man tillträde till det himmelska paradiset. I *Den gudomliga komedin* finns det från den djupaste avgrund i helvetet till det allra yttersta rymden, kallad Empyrén, avsatser dit de olika syndlastade själarna stannar. Från helvetet reser Dante uppför Skärseldensberg och som det sista jordliga sätta sin fot i det jordiska paradiset innan han fortsätter uppåt i de olika himmelska kretsarna, för att till sist nå Empyrén där Gud och Jungfru Maria fanns. Det jordiska paradiset är toppen av världen, den bästa platsen på jorden och den sista utposten innan himmeln. (Alighieri, tidigt 1300-tal/1968)

3.1.6 John Milton – *Paradise Lost*

John Milton var en brittisk 1600-tals diktare och publicist vars främsta verk var *Paradise Lost*. Han var också verksam inom politiken (NE, 1989). I *Paradise Lost* beskriver John Milton Satans resa från helvetet till paradiset, där han lurar sig in genom porten och finner Adam och Eva levande i sällhet i Eden (Milton, 1667/1961). Satans besök i Eden ger en tydlig bild av paradiset och dess landskap (ibid.) Vissa forskare anser att Milton blandar den antika och den bibliska läran om paradiset, trots att han anses vara den renässansförfattare som varit mest trogen den kristna beskrivningen (Gunnarsson, 1992). Milton talar om den eviga våren, vilket hämtats från idéerna kring Guldåldern, men också läran om de fyra elementen, vind, vatten, eld och jord, även de från den antika läran (Milton, 1667/1961). Den värld Milton beskriver i *Paradise Lost* består liksom Dantes *Den gudomliga komedin* av olika sfärer eller kretsar, och Satan som en gång var en av Guds änglar kastades ner från den högsta till den djupaste avgrund i Helvetet (ibid.). Förklädd till en kerub får Satan veta vägen till paradiset av ärkeängeln Uriel; ”*Den fläck jag pekar på är Paradiset, där Adam bor; de skuggorna hans lustgård.*”(Milton, 1667/1961, s. 103)

Satans reser till Eden för att förvirra människan och få Guds vrede mot dem, hans törst efter hämnd tvingar honom till brott (ibid.). Han sätter sig i Livets träd i skepnad av en gam och planerar hur att bäst vända Guds vrede mot människan (ibid.).

3.1.7 Himlen, paradiset och helvetet

Paradiset har haft olika betydelse genom tiderna och även idag kan människor bli förvirrade på skillnaden mellan det jordiska och himmelska paradiset. Det som vi kallar det jordiska paradiset är enligt bibelns ögon Edens lustgård, medan det himmelska är det paradiset som möter oss efter döden (Gunnarsson, 1992). Bibeln beskrev det himmelska paradiset som en gyllene stad, ett fulländat Jerusalem (Bibeln, 1997). Inom andra ideologier presenteras ett jordiskt paradiset som är tillgängligt för de döda, alltså ett himmelskt paradiset som ser ut som ett Eden.

Paradisets motsats är helvetet, precis som öknen är oasens motsats (Gunnarsson, 1992). I en oas kan, likt i Eden, allt växa och utanför muren finns ofruktbar jord och ovänligt klimat (ibid.). Den karga öknen kan ju ses som helvetet, det är också utformningen av oasen som blev förebild för den kristna paradiset och återspeglas tydligt i Edens lustgård (Dunér & Dunér, 2001). För människor i mellanöstern är hettan bilden av ett helvete, medan för nordbon är det kylan (ibid.). Vissa antika skildringar visar ett jordiskt paradiset skilt från helvetet av en större flod, Styx (Stukenbrock & Töpper, 2005). Vilken de avlidna färdades över, ovetande vilken sida som skulle bli deras öde (*bild 2*) (Stukenbrock & Töpper, 2005).

Liksom i alla paradisskildringar finns det i alla helvetets skildringar träd, men de skiljer sig i uttryck och symbolism. De paradisiska träden, är blommande, fruktgivande, tillgängliga och vackra, medan de i helvetet är torniga och fruktlösa eller bär bittra frukter. Eller så

är trädet tornlöst och överfyllt med frukt, men de är oåtkomliga för människan. Det torniga och fruktlösa symboliserar något avigt och sterilt, något som varken är behagligt eller användbart. I helvetet kan det också finnas ett träd överfyllt med frukter, men detta träd är en synvilla för människan. Helvetet kan vara att se paradiset, gå ibland det och inte få njuta av det, dömd att för alltid törsta och hungra ibland Edens enorma skafferier. (Gunnarsson, 1992)

Bild 2. Enligt en antikens filosofi skiljs Paradiset och Dödsriket av floden Styx, över vilken färjekarlen Charon för de döda (Stukenbrock & Töpfer, 2005). Joachim Patenier, Överfarten till underjorden, omkr. 1522. Tillgänglig: commons.wikimedia.org

Den grekiska mytologins hjältar har alla gemensamt att de trotsat gudarnas lagar om helvetet och paradiset (Rappoport, 1805/2005). De har besökt helvetet och paradiset, överlevt och blivit släppta tillbaka till jorden (ibid.). Elysium och Tartarus, de platser där de goda respektive de onda själarna finns efter döden, är varandras motpoler och lika oåtkomliga för en levande människa (ibid.). Att ta

sig levande ifrån både paradiset och helvetet är bragder som få klarade, vilket gjorde de modiga till verkliga hjältar (ibid.). Endast dessa ärbära människor ägde tillträde till paradiset, gudarnas boning, efter livet (Rappoport, 1805/2005). I Elysium, där enligt Homeros gudarna bor, släpps endast gudar och de mest ärbära männen in för ett liv efter döden (Gunnarsson, 1992). Många har skildrat sina resor från helvetet till himmeln, däribland Dante (Rappoport, 1805). Enligt gamla sägner ville Alexander den Store vara en av dessa stora män, men han släpptes ej in genom porten till himlen (ibid.).

3.2 Hur ser paradiset ut?

Ordet paradis kommer ifrån gammaliranskan och betyder omslutet, inhägnat och mur (Dunér & Dunér, 2001). Detta refererar till förebilderna för det kristna paradiset, vilka troligen fanns tidigare än 1200 år f.kr. Persiens kungliga trädgårdar, placerade mitt i öknen, var omslutna av en mur varvid de skyddade sig mot öknens torra vindar och inkräktare (ibid.). Paradis kom att betyda en härlig trädgård och vattenrik park, ett ideal som haft stor betydelse för utvecklingen och utformningen av det kristna paradiset (ibid.). Vattnet var förutsättningen för trädgården och källor, vattenkanaler och dammar var kärnan i den paradisiska anläggningen (ibid.). I de ursprungliga paradisträdgårdarna var också skugga och doft, ting man främst eftersträvade, troligen eftersom de var en bristvara i öknen (Gunnarsson, 1992). Så från att varit en exklusiv plats för de kungliga, har det blivit ett ord som innebär den perfekta platsen och tillvaron.

Ett paradis kan se olika ut beroende på vem du är. Men för vilken svensk är inte Astrid Lindgrens körsbärsdal, i *Bröderna Lejonhjärtas* Nangijala, en nordisk avbild av paradiset. En dal fylld med blommande körsbärsträd och syrener, och marken täckt av

blommande gullvivor, mandelblom och tusenskönor.(Dunér & Dunér, 2001)

3.2.1 Antiken

Antikens Elysium beskrivs som landet med evig vår, dit alla de saliga åker för att leva efter döden (Dunér & Dunér, 2001). Våren är ett ofta återkommande motiv, då den just är en symbol för lycka och nystart(*bild 3*) (Stukenbrock & Töpfer, 2005). Homeros beskriver i *Odyséen* Elysium som en plats med varken snö, storm eller regn, utan med milda västanvindar som svalkar människan (Delumeau, 1995). Delumeau berättar om Aeneas som besöker ”Happy Islands”, Elysium, en plats med frisk hög luft, solljus och månljus som fyller ett landskap med floder, lundar, skogar och ängar (ibid.).

Bild 3. I Botticellis kända målning Primavera, kan man se idealet för våren, med fruktträd och blommor. Sandro Botticelli, Primavera(Våren), 1482. Tillgänglig: [common.wikimedia.org](https://commons.wikimedia.org)

Även Arkadien ansågs vara ett land med evig vår och rik växtlighet, i alla fall tyckte Vergilius det i sin romantisering av det annars karga och ogästvänliga Arkadia. Den ena versionen av Arkadien beskriver ett höglänt landskap, som är kallt och kargt och besöks av döden, den andra versionen är ett paradisiskt landskap där sceneriet må vara det samma men klimatet mildt, människorna vänliga och utan sorg och död. Vid sin ankomst får besökaren en blomsterkorg med liljor, bleka violer och vallmo. Arkadien är enligt renässansens humanister en plats utan giftiga växter, all frukt som hänger från träden är ätlig, och där fanns inga vilda djur, så du behöver inte gå i oro. Ovidius skrev i sitt verk *Metamorphoser* några strofer om Arkadien: ”Våren var årslång än, och med ljumma och susande fläktar smekte zefyrens vind självsådd fågning på marken.” (Dunér & Dunér, 2001)

Guldåldern beskrivs som den eviga vårens tidsålder, den tid då allt gott skedde utan mänsklig ansträngning och alla levde i fred (Dunér & Dunér, 2001). I Rom beskrevs Guldåldern som ett förflutet paradiset, ett land av lycka som fanns på jorden och även det lyckorike som skulle komma i framtiden (ibid.). På Guldåldern mottogs varje främling med en blomsterkrans, bunden av väldoftande narciss och dillblom (ibid.).

I Hesperidernas trädgård står Heras förunderliga fruktträd, detta träd som sätter värdefulla gyllene frukter. Herkules fick i uppdrag av halvbrodern Eurystheus att ta de gyllene äpplena, som ett av de tolv heroiska uppdragen som ger Herkules sin plats bland gudarna. Den gyllene frukten vaktas av de tre nymferna och draken Ladon och frukten kan liknas vid kunskapsträdets äpplen som vaktas av ormen. Utav den gyllene fruktens saft görs gudarnas Ambrosia, den dryck som håller dem evigt unga. Den eviga ungdomen är ännu ett element som återkommer inom paradisskildringarna. Hesperidernas trädgård

anses vara trädgårdarnas trädgård, man har länge sökt den och var gång man funnit en avskild plats med blommande fruktträd tror man sig ha funnit den. (Dunér & Dunér, 2001)

3.2.2 Den keltiska mytologin

I boken *The Celts Paradise* beskriver John Banim hur Ossian tillsammans med havsgudens dotter Naimh kommer till ett landskap fyllt med blommor, ängar och skogar (Banim, 1805/2006). Det är en plats som i mycket liknar ett idealiskt Irland, där det alltid är samma milda klimat, lätta vindar och ett evigt solljus:

*"A living light that streamed forever
On hill and mountain, lake and river:
Without a burst, without a shade,
One mild and virgin day it made,
In which no sultry wind could blast,
Nor cloud, nor tempest overcast,
Nor sullen mist its damp distil,
Nor wild wind rave, nor winter chill."*
(Banim, 1805/2006, s. 47)

Dagarna i paradiset var perfekta, landskapet var fulländat, vädret lagom (ibid.). Solen gick aldrig ned i detta land, men för Ossian var det natt när människorna sov, då världen tycktes lite dovare (ibid.). *"And ever its gentle rivers glided, Thro' fields of flowers, which they divided.."* (ibid. S. 47). Berättelsen talar om ett landskap där floder rinner genom blomsterängar, över ängarna gick små stigar där människorna vandrade (ibid.). Blommorna var små men vackra och mjuka att känna på; *"Their only business was to live, And to the breeze their perfume give..."* (ibid. s. 47) Ossian berättar om dessa vackra fält som fylls av blommor och vackra träd, där det finns blommande träd och stora ekar (ibid.). Där finns stora spegelblanka

sjöar, små ringlande bäckar som sprider ett porlande ljud och silvriga reflexer (ibid.). Det finns många versioner av denna saga men grundidén är den samma.

Det keltiska paradiset Avalon var en förtrollad ö som tillhörde en annan värld och kunde endast besökas av dem som lämnat livet. Enligt sägnen var det dit Arthur fördes efter att blivit dödad av Sir Modreds arme, där vilar han tills den dag då han ska återfödas. Hans stenkista vaktas av nio ungmör, möjligtvis de samma nio ungmör som vaktar en magisk kittel. Den magiska kitteln som fanns på ön kunde hela de skadade och tog döda tillbaka till livet. På Avalon, som betyder Aplarnas ö, fanns enligt sagorna stora lövängar med evigt blommande fruktträd. Ön symboliserade fruktbarhet, mystik och evig vila. (Cotterell, 2000)

3.2.3 Den fornnordiska mytologin

I den fornnordiska mytologin beskrivs nio världar, med ett världsträd som centrum (Dunér & Dunér, 2001). Runt världarna bildade den onda Midgårdsormen en mur (ibid.) I Völvans spådom, Voluspa, beskrivs världsträdet;

*"En ask vet jag stånda,
den Yggdrasil heter,
ett väldigt träd, överöst
av vita sanden.
därifrån kommer daggen,
som i dalarne faller,
den står evigt grön över Urdsbrunnen."*
(Vers 19 i Voluspa, Brate 2004)

Träden var viktiga och heliga inom asatron, vilket förklarar placeringen av det äldsta och största trädet som centrum i tron och

världsbilden (Enoksen, 2005). Den värld som Oden och de andra gudarna levde i skulle gå under i Ragnarök varvid en ny värld skulle bildas (ibid.). I Voluspa vers 62 berättas: *”Osådda skola åkrar växa, allt ont sig bättra...”*, vilket beskriver en återfunnen värld, en guldålder där allt verkar utan människans möda och utan ondska (Brate, 2004). Kontrasten mot helvetets kyla var sommaren i paradiset och den eviga fest som pågick i Valhall (Dunér & Dunér, 2001). Fruktråden var en symbol för att ha besegrat det karga klimatet, vilket förklarar bilden av paradiset som en fruktgård fylld av blommande äppleträd och körsbärsträd (ibid.).

3.2.4 Edens lustgård

Bibeln är fattig på beskrivningar av det jordiska paradiset, landskapet illustreras endast fåtal gånger. Istället får man vända sig till alla de tolkningar och forskningar som gjorts kring ämnet. Både Dante och Miltons tolkningar av paradiset har kristna värderingar vid skildrandet, därför kan man tänka att deras paradis till viss del är Eden.

I Första Moseboken 2:9 beskrivs hur Herren i Edens lustgård planterade alla sorters träd som var ljuvliga att se på och att äta av (Bibeln, 1997). Livets träd och Kunskapens träd var de främsta träderna och den centrala punkten i lustgården (ibid.). Äpplena från Livets träd ger människan evigt liv, vilket är en kontrast mot kunskapens (ibid.). Ett bett av kunskapens äpple, öppnar människans ögon och förstånd men samtidigt innebär det slutet för människans odödlighet (ibid.). Det beskrivs inte några örter i paradiset, men i 1 Mos 1: 29-30 beskrivs hur Gud skapar örterna, så enligt Prest kan man anta att de fanns där (Gunnarsson, 1992). Enligt Prest föreställde dåtidens präster och utbildade sig Eden som en blomsteräng (ibid.). Något sorts vattensystem fanns där i lustgården, i 1 Mos 2:10 står det: *”Och från Eden gick en flod ut, som vattnade*

lustgården. Sedan delade den sig i fyra grenar” (Bibeln, 1997, 1 Mos 2:10). I Eden sades det också finnas en Livets källa, som liksom Livets träd, var en symbol för själens återhämtning i paradiset (Stukenbrock & Töpper, 2005).

Huruvida det fanns djur eller inte i lustgården har diskuterats, Prest menade att de levde utanför lustgårdens gränser efter namngivningsceremonin (Gunnarsson, 1992) Medan Gunnarsson menar att det, då ormen fanns där, är det troligt att även andra djur fanns, speciellt eftersom det beskrivs i 1 Mos 1:30 hur alla djuren skulle hålla sig till vegetarisk föda (Gunnarsson, 1992).

3.2.5 Dantes Alighieri – *Den gudomliga komedin*

Dante besökte det jordiska paradiset på sin väg till himlen, länge hade han längtat till detta paradiset och satte sina steg mot den gudomliga skogen (Oreglia, 1991). När han vandrat genom skogens täta lövverk, kom han fram till en blomsterfylld äng (Alighieri, tidigt 1300-tal/1968). Lätta ostanvindar drog i lövverket samtidigt som fåglarna sjöng till gryningen (Lidforss, 1964). Här flyter en bäck med kristallklart vatten, Lethe, varvid han mötte en ung mö *”... bland rosenstånd och slån...”*, i famnen bar hon en bukett av *”...snövit lilja, brandgul ranunkel och havsblå anemon.”* (Alighieri, tidigt 1300-tal/1968, s. 133) Mön, Matelda, berättade för Dante om denna Edens lustgård, om Lethe och Eunoë och om den magiska kraft som skapar och när lustgården (ibid., s. 134). I paradiset fanns frukt, nötter och säd som övergår människans odlingsförmåga (ibid.). I det jordiska paradiset fanns också kunskapens träd, högre och mer förgrenat än andra träd, men det saknade blom och var utan löv samt var svårt skadat i barken (ibid.). Av allegorisk och religiös symbolik slår trädet ut i blom, mörk rosa-röda blommor, och friskt grönt lövverk.

3.2.6 John Milton – *Paradise Lost*

Milton ger en tydlig bild av paradiset i sitt verk *Paradise Lost* där växter, landskap och andra fröjder presenteras. Paradiset byggdes av Gud och han anlade den österut i Eden:

*”Ur fruktbar jordmån lät han spira fram
vart trädslag, härligast till syn och doft
och frukters välsmak: Livets Träd, bland alla
förnämst, stod prunkande av frukt ambrosisk,
lik guld i liv och växt; närmst Livets Träd
stod Dödens, Kunskapens Träd, ont för oss,
där kunskap dyr blev köpt om gott och ont.”*
(Milton, 1667/1961, s. 110)

Den bästa beskrivningen sker när Satan precis anlant till det jordiska paradiset, *”Nu far han vidare och hinner snart till Eden, där nu Paradiset ljuvligt skönjs...”* (ibid., s. 108) Han kommer till det område i Eden där paradiset låg, med en *”...mur av grönska, likt en lantlig kulle”* (ibid., s. 108). Utifrån ter sig paradiset ogästvänligt, *”...sidobranter med snår tätt vuxna, skrämmande och vilda, förbjödo nalkande...”* och ingen skulle väl ana att bakom den fasad låg den ljuvligaste av platser (ibid., s. 108). Att paradiset ter sig klippigt, avigt och ogästvänligt utifrån är något som återkommer inom flera olika skildringar (Gunnarsson, 1992). Skogen var tät längs ytterkanterna i detta paradys. Milton skriver om hur det över snåren:

*”... sköt hög mot himlen skuggig stam vid stam,
gran, ceder, fur och yvig palm tillhopa
i lummig prakt – där, allt som stammar lyftes
i krona bakom krona, allt låg utbrett
i majestätisk scen.”*

(Milton, 1667/1961, s. 108)

Liksom i bibeln och de gamla persiska trädgårdarna har paradiset en mur, denna är grönkäddad och högre än de tidigare nämnda träden. Från denna mur som omringar lustgården kan man se hela Guds jordiska paradys. Högst uppe, längs murens rand, står en rundel av fruktträd. Milton berättar om dessa stolta fruktträd som blommar samtidigt som de ger rikligt med frukt: *”... med mognad frukt och blom på samma gång...”* (Milton, 1667/1961, s. 108). Längre in märks sällheten och den rena atmosfären som råder i paradiset: *”Från luft kristallren nu han når en luft än renare, som bär en vårlig lust, i stånd att driva bort all sorg...”* (Milton, 1667/1961, s. 108). Som stomme har Herren placerat en kulle i centrum av lustgården, inunder kullen flyter en stor flod. Inne i berget sugas delar av vattnet upp och vattnar kullens marker, vattnet återförenas sen med floden nedanför och delar sig i fyra större floder, likt de som beskrivs i Första Moseboken i Bibeln. Det är en paradysisk trakt, där sand är som guld, grus som pärlor och alla blommor fyllda av nektar. Här finns rosor utan törnar, slingrande vinrankor över klippor och grottor. Det är ett landskap med berg och dalar, palmklädda kullar, blommor i alla färger, vida ängar och stora fält med betande djur. *”Så syntes platsen, en fridfull lantlig trakt, på växling rik...”* (Milton, 1667/1961, s. 109) här fanns lundar, kådrika träd, fruktträd – blommande och fruktbärande. Milton påpekar till och med att Hesperidens fabler hade haft rätt angående de välsmakande gyllene äpplena, för de fanns verkligen i paradiset. Där fanns alla världens djur, som ännu inte dömts att jaga varandra utan levde i frid. *”Klar ljud där fåglars kör; och vårljums vind drog fram med doft från lund och fält bland löv som dallrade likt spel: Naturens Pan med Gracerna och Timmarna i dans drog fram med evig vår.”* (Milton, 1667/1961, s. 111)

3.2.7 Sammanfattning av paradiska element

Den eviga våren är det främsta och mest karaktäriserande för paradiset, Elysium, Arkadien och Guldåldern har alla den (Gunnarsson, 1992). Även Edens lustgård presenteras som en plats med evig vår och odödlighet, något som på sätt och vis återkommer i Iduns äpplen och Avalons evigt blommande fruktträd (Dunér & Dunér, 2001) (Cotterell, 2000).

Ofta har paradiset också något som skärmar av den mot resten av världen, skyddande mot ondska och oönskade besökare genom vida hav, skarpa klippor, höga murar eller täta skogar. Paradisön beskrevs ha hårda avvisande klippor ut mot havet (Gunnarsson, 1992). I Miltons *Paradise Lost* beskrivs Edens lustgård med en avskärmning mot världen, både genom en grönlädd mur kantad av fruktträd, men också med klippor och en tät skog (Milton, 1667/1961). Somliga anser att den ursprungliga Edens lustgård inte krävde en mur, eftersom att det inte ännu fanns någon ondska i världen (Delumeau, 1995). Likt den port som beskrivs i *Paradise Lost* och i det himmelska paradiset, nämns inte i Skapelseberättelsen (Biblen, 1997) (Milton, 1667/1961). Det ingärdade paradiset symboliserar en oskuldsfullhet, alltså att det är ett område orört av världens ondska (Gunnarsson, 1992). I den fornnordiska paradisbilden beskrivs hur de fallna krigarna får träda igenom "Dödsporten" till Valhall (Enoksen, 2005). Avalon skyddas genom att vara en förtrollad ö, vilket enligt vissa sägner försvinner med jämna mellanrum, och kraftiga dimmor som förvillar bort besökaren (Cotterell, 2000).

Ibland beskrivs paradiset liggande på ett berg eller mindre höjd, det tydligaste exemplet är i Dantes *Den gudomliga komedin* där det jordiska paradiset är beläget högst upp på skärseldensberget (Alighieri, tidigt 1300-tal/1968). I *Paradise Lost* finns i centrum en

större kulle, denna tycks innefatta större delen av paradiset men runt om finns även dalar och mindre kullar (Milton, 1667/1961). Också Arkadien och Arkadia sades ligga på hög amplitud, beläget på en högslätt uppe i de grekiska bergen (Dunér & Dunér, 2001). Kanske handlar det om, likt i Dante att paradiset är den högsta och sista punkten på jorden innan himlen, och att det jordiska paradiset ska vara närmast gud (Alighieri, tidigt 1300-tal/1968). Eller så är det kanske utsikten över resten av världen som är viktig, Milton beskriver ett böljande landskap vilket kan ses från kullarna (Milton, 1667/1961).

Bild 4. Bruegel skildrar ett paradisbestående av lummig grönska, mindre lundar och långsträckta vyer. Jan Buegel d.ä. Earth or the earthly Paradise, Detail of Adam and Eve with God and Other Animals, 1607-1608. Tillgänglig: www.mtsa.edu

Träden har en viktig roll i paradiset, såväl solitärer som i flertal. Paradiset byggs upp av lummig grönska och skugggivande träd, och de är mer eller mindre förutsättningen för det kristna, orientaliska och klassiska paradiset. Ofta skildras hur vegetationen på vissa ställen öppnar upp sig, för att släppa in ljus och mindre ängar, se *bild 4*. I Miltons *Paradise Lost* finns den täta skogen i utkanten av paradiset (bestående av ceder, fur, gran och palm) men också den rad av fruktträd uppe på muren (Milton, 1667/1961). Det beskrivs i bibeln att all världens träd fanns i lustgården, även de som människan inte kan få att växa (Bibeln, 1997). Dante beskriver en tät skog i *Den gudomliga komedin*, kallad ”*Den gudomliga skogen*” (Alighieri, tidigt 1300-tal/1968). Även i den fornnordiska tron hade träden en helig betydelse, och lunden och vången visualiserade det jordiska paradiset (Oostra & Gunnarsson, 2005). Men i centrum fanns ofta ett solitärt träd, vars frukt var magisk och betydelsefull (Delumeau, 1995). Edens lustgård hade Livets träd, vars frukt närde Adam och Eva till evigt liv, men här fanns också Kunskapens träd vilket gav människan förstånd men innebar indirekt dödlighet för henne (ibid.). Heras träd, med de gyllene äpplena, finns i Hesperidernas trädgård och är dess kärna, också ett magiskt träd vilket ger gudarna deras Ambrosia (Dunér & Dunér, 2001). Iduns magiska träd, vars frukt ger gudarna odödlighet i den fornnordiska tron är ett liknande exempel (Gunnarsson, 1992). Men även Yggdrasil, världsträdet, är ett solitärt träd som är en symbol för livet och är världens centrum, de första nordiska människorna skapades av två stammar, Ask (”ask”) och Embla (”slingerväxt”) (Enoksen, 2005). Fruktträden är viktiga i paradiset och återfinns inom de flesta skildringar där de ofta också tar en central roll (Gunnarsson, 1992). Heras träd, Livets träd, Kunskapens träd, Iduns träd är alla fruktträd med en viktig plats i paradiset, även så med Avalon ”Aplarnas ö”. I linje med den eviga våren skildras träden blommande, men oftast ger

de frukt samtidigt, likt Miltons trädrad ovanpå muren till paradiset (Gunnarsson, 1992).

Ängen har viss betydelse i paradiset då den är en solbelyst plats som öppnar upp skogen (Gunnarsson, 1992). Förr ansåg kyrkolärda att paradiset var en blomsteräng (ibid.). Dante beskriver hur han korsar en äng fylld av blomster och dess doft (Alighieri, tidigt 1300-tal/1968). Blomster är av vikt i paradiset, då de sprider doft, fågling men också symbolik. Dante beskriver speciellt hur Matelda plockar en bukett av vita liljor, gul ranunkel och blå anemon (ibid.).

Bild 5. Ungdomens eller Livets källa, var en symbol för evighet och odödlighet. På målningen bärs gamla kvinnor ned och stiger upp unga och vackra. (Stukenbrock & Töpfer). Lucas Cranach d. ä. Ungdomskällan, 1546. Tillgänglig: www.ucl.ac.uk

Vattnet är ännu ett av de grundläggande elementen i paradiset, det leds i mer eller mindre avancerade anläggningar och ses som den livgivande faktorn i paradiset (Dunér & Dunér, 2001). Vattnet sprids i bäckar eller större floder, för bevattning såsom i *Paradise Lost* eller av rituell betydelse likt i *Den gudomliga komedin* (Milton, 1667/1961) (Alighieri, tidigt 1300-tal/1968). I bibeln beskrivs hur en flod går ut från Eden och delar sig i de fyra stora floderna Pison, Gihon, Hiddekel och Frat (Bibeln, 1997). Det krävs en väldigt stor flod att kunna dela sig i fyra så stora floder, därför ansågs det vara stora mängder färskvatten, ett kännetecken enligt dåtidens sjöfarare (Delumeau, 1995). Det beskrivs i vissa texter att det fanns en ungdomskälla eller som i bibeln en Livets källa i paradiset, där gamla badar och kommer upp unga och friska igen (Stukebrock & Töpper). Det är ett ofta återkommande motiv i målningar, se *bild 5*. Likt den magiska kitteln som fanns på Avalon, kunde den hela de sjuka och återuppliva de döda (Cotterell, 2000).

3.3 Varför har vi paradiset?

Enligt religionsfilosofen Mircea Eliade bär alla människor på en längtan till ett paradiset, ett individuellt eller en arketyper av ett paradiset. Den arkaiska människan väntar på att guldåldern ska komma åter (Eliade, 2002). Renässansens sjöfarare sökte efter det förlorade paradiset världen över (Gunnarsson, 1992). Arkitekter har försökt återskapa det under århundraden (Dunér & Dunér, 2001). Och den lilla människan har drömt om det i flera tusen år.

Enligt bibeln placerades Adam i paradiset för att njuta av dess godheter, men också för att vara dess trädgårdsmästare; ”till att bruka och bevara den” (Bibeln, 1997). Enligt tidig kristendom skapades människan för att arbeta, med större svårmod efter syndafallet, 1600-talets kyrkfäder menade att ju hårdare man

arbetade desto närmre kom man det himmelska paradiset (Delumeau, 1995). Arbetade man hårt i livet, belönades man med en paradisk vila efter livet. Jean Delumeau påpekar i ”*History of Paradise*” att den utmattning människan upplever efter en heldags arbete, får henne att uppskatta vilan (ibid.). Att uppskatta vilan, innebär också att människan kan längta till vilan – till paradiset (ibid.). Eliade menade, att paradiset är kontrasten till vardagen, för att kunna längta och söka efter ett paradiset måste vi ha upplevt motsatsen – vardagen (Gunnarsson, 1992). Han menar att när människan skapar sin vision av paradiset så är det något helt annorlunda mot sin nuvarande situation (Gunnarsson, 1992). Man söker en paradisk tillvaro som är okomplicerad och stabil miljö, kontrasten till en annars kanske kaotisk vardag (Gunnarsson, 1992). Livet i paradiset innebar för Adam och Eva full kontroll över växter och djur, den raka motsatsen till nuet. I livet efter syndafallet sattes människan att tuka och bruka en ofruktsam jord, då längtan till paradiset och den följsamma jorden väcktes (Delumeau, 1995). Samma sak gäller den moderna människan som kämpar för att tämja sin omgivning, och drömmer om en värld där allt går exakt som hon önskar.

För att hålla en egen trädgård som blommar och frodas krävs att man sköter den, inte bara fysiskt utan också att vi håller förhoppningar och längtan. Tanken på det paradiset vi en gång förlorat och aldrig fått se, är en bild av en utopi som vi bär inom oss. Tanken på att återskapa den är en drivkraft för människan, den är en lustgård och tillvaro som människan vill återskapa, antingen genom sin egen trädgård eller endast genom tanken. Målet att återskapa paradiset är något som återfinns i flera av världens mest kända trädgårdsanläggningar, den italienska Villa d’Este skapades för att efterlikna Hesperidernas trädgård, Orto Botanico i Padua avbilda

Paradiset och Stowes landskapspark skulle liknas vid Elysiums fält.
(Dunér & Dunér, 2001)

Människan tillhör naturen och vi är anpassade att leva i den (Ottoson & Grahn, 1998). Ska man tro Jacques Rousseau så är det endast i naturen som människan kan uppleva den yttersta lycksalighet och hon kommer för alltid längta tillbaka till naturen (Delumeau, 1995). Människan är en biologisk varelse och gynnas inte av onaturliga miljöer (Ottoson & Grahn, 1998). Den amerikanske miljöpsykologen Roger Ulrich, anser att stadens stressande miljöer är onaturliga för människan, de gör oss otrygga och stressade vilket kan medföra medicinska konsekvenser (Ottoson & Grahn, 1998). Människan är lyckligast i ljusa, öppna naturområden där träden står glest likt i de svenska hagmarkerna. Här finns närhet till vatten och också något sorts trygghetsgivande skydd (Ottoson & Grahn, 1998). Dessa platser minskar vår stressnivå och tillvaron ter sig mer harmonisk (Ottoson & Grahn, 1998). Men Ann-Britt Sörensen redovisar i sin rapport *”Kyrkogården i framtiden – ur ungdomens perspektiv”*, vad tre avgångsklasser på gymnasiet tänker om natur (Sörensen, 2003). En enkätfråga var om personen någon gång längtade till landet (ibid.). Hennes resultat visade att 21 procent svarade ”ej troligt” på frågan och hon menar att de som inte känner någon anknytning till landet inte heller har någon längtan dit (ibid.)

Genom alla tider har människan i svåra tider skapat tankar på en bättre tillvaro, en utopi av ett idealt samhälle eller tillstånd. Man skapar dem som överlevnadsstrategi, både som en frihetslängtan och som en flykt undan vardagen. Alla presenterade paradiser är sådana utopier, skapade för att motivera och sysselsätta människans tankar. Denna längtan till dessa trädgårdar eller ideala samhällen är endast drömmar, drömmar som kanske skulle kunna förverkligas. (Dunér & Dunér, 2001)

4. Fallstudie

4.1 Intervju A

Intervjuperson A är en kvinna i 40 årsåldern, och är präst.

För person A är paradiset en bit landskap som är en belöning för alla plågade människor. Det handlar om lyckliga människor. För henne är det en upprättelse av en inte hel tillvaro, som kommer efter livet. Alltså inte ett paradiset på jorden utan en version av det himmelska, en fantastisk tillvaro som förlorades men som Gud lovat åter. Hon har svårt att tänka sig ett paradiset på jorden, utan då endast avbilder.

I hjärtat av hennes paradiset finns en äng med blommor. På ena sidan är ängen kantad av buskage och över området finns buskar och mindre träd spridda. Det finns stora bäddar av blommor, i alla färger och former. Där finns vatten som forsar och bäckar som porlar. I ena delen finns en stor ek, med stor paraplyformad krona och hög stam. Eken står högt över allt annat, är solid och ger en vid skugga. Där finns inga fruktträd. Här är det alltid samma årstid, alltid vår försommar, då allt är färskt. På området finns det små enkla hus, likt små kuber i grått, beige och blått, de står enkla och avskalade i ena hörnet. Människor i ljusblått och vitt rör sig i paradiset, sitter under eken och utstrålar omtänksamhet, generositet, glädje, tillfredsställelse och lycka. I paradiset finns tiden att göra allt man tycker om att göra. Hon har svårt att se utanför det området, hon vet inte om det finns något sorts stängsel. Hon vet att häcken och skuggan skyddar, men inte mot vad och varför.

Hon har aldrig besökt sitt paradiset utan det är en sammanställning av goda upplevelser i hennes liv. Kanske små stunder då allt kändes och såg bra ut, har fogats ihop till en större bild av perfekta stunder. Hon

menar att dessa tankar inte kommer ifrån bibeln, men kanske är en tolkning av den. Det är ofta hon tänker på paradiset, men då som en motvikt mot allt det onda, som på en tanke på att allt ska bli bra igen.

4.2 Intervju B

Intervjuperson B är en man i 70-års-åldern, som har en bakgrund som arbetsledare och utvecklingsansvarig. Han är väldigt aktiv och spenderar mest av sin tid ute i naturen och reser till fjällen årligen.

Person B hade viss osäkerhet över att beskriva sitt paradiset, men tvekade inte om att det är fjällen han älskar absolut mest. Därför är det inget tvivel om att detta är hans version av paradiset och på så vis också går att jämföra med de andras. Paradiset är då snarare en plats, eller flera platser med liknande uttryck, än en parallell värld eller senare besöksmål. Dessa har han besökt flertalet gånger och de ger alltid samma känsla. Lugn, skönhet och frihet ger honom en känsla av paradiset.

Högst upp på ett kalfjäll, under hösten då alla fjällbjörkarna gått över i olika eldiga färger vill han sitta och titta ut över hela landskapet. Här uppe har man utsikt över hela nejderna, där finns frisk luft och ingen instängdhet. På marken finns tjocka mattor av lingon och blåbär som du kan plocka till överflöd. Små fjällbäckar med rent vatten letar sig nedåt fjället. Människor möts på stigarna och pratar lite grann, något som ingen skulle ta sig tid till hemma. Alla är avstressade och har samma intressen. När han tänker tillbaka på fjällen, sitt paradiset, så är det höst. Just då när den största färgprakten råder på fjället.

Årligen återvänder han till fjällen och då till olika ställen varje gång, men känslan är alltid detsamma. Kanske han skapar nya minnen av paradiset, för hans filosofi är att visioner av paradiset kan hela tiden kan förnyas. Nya upplevelser skapar nya paradiser.

4.3 Intervju C

Intervjuperson C är en kvinna i 45-50 årsåldern, som arbetar som lärare i psykiatri. Hon har ett stort intresse för trädgård, vilket också präglar hennes värderingar.

För person C är paradiset en omsluten trädgård, som består av lummig växtlighet och fylld av en känsla av rofylldhet och njutning. Detta är en plats att vara lycklig i, där det inte finns några krav. Paradiset ter sig som en parallell värld, vilket fungerar som en förebild för det egna skapandet. Det är inte en plats hon besökt, utan en tanke om hur det perfekta skulle se ut.

Hennes paradis är en plats av stor grönska, med buskar omgärdar och skapar en känsla av avskildhet och rumslighet. Det är en personlig plats, där hon är ensam i en idyllisk trädgård. Här är det alltid högsommar, med värme, lätta brisar och prunkande blomsterprakt. Denna lilla trädgård har ett naturligt utseende, lite tilltufsats, spretigt men samtidigt högst tilltalande. Vatten rör sig genom området i form av mindre bäckar som naturligt kröker och skapar mindre fall. Det finns mängder av blommor i olika mjuka färger, speciellt rosor. Träd som ger en lummig grönska och lä. Här finns fruktträd, men de är varken blommande eller frukttyngha utan håller det utseende de ska under högsommaren. Fåglar och fjärilar finns där, men inte direkt några större djur. Detta lilla paradis fylls av ljud, kvittrande fåglar och porlande bäckar, alla störande ljud stängs ute.

Hon kan samtidigt också se ett annat paradis, i form av Alhambra, det kända moriska byggnadsverket. Detta rör sig om en vacker arkitektur och ordnad natur, den yttersta perfektionen vilket hon menar kan kännas som paradiset. Men hennes slutgiltiga mening är att, det absoluta paradiset för henne är en mindre omsluten naturlig trädgård och aldrig en stad.

Hon har aldrig besökt sitt paradis, utan det är snarare en tanke på hur det den perfekta tillvaron skulle te sig. Det består av allt hon tycker om, fast mer koncentrerat och fulländat. Paradiset är en förebild för henne när hon planerar sin egen trädgård. Hennes bild av paradiset är därför inte helt en utopi utan till viss del uppnåeligt.

4.4 Intervju D

Intervjuperson D är en kvinna i 35 årsåldern, småbarnsförälder samt polis. Har varit scout i 21 år och för henne är det väldigt viktigt med naturen och hon vandrar gärna.

För intervjuperson D är paradiset ett öppet landskap, en plats där du har utsikt över nejderna och allt dess innehåll. Landskapet ger en känsla av frihet och glädje, tillvaron där är helt kravlös. Detta paradis är influerat av hennes barndoms landskap, det är komponerat utifrån fragment av det skånska landskapet. Hennes paradis är en fantasi som finns parallellt med vår verklighet, men som är så lik verkligheten att den kan vara verklig.

Hennes paradis bygger på det öppna landskapet, där hon står på en kulle och kan se ut över slätterna. Hennes landskap är uppbyggt av åkrar, ängar, mindre trädungar och vattendrag, allt som kan tänkas finnas i det reella landskapet. Det är en naturtrogen plats, vilket

betyder att det inte endast är en plats av orörd natur. Utan det är ett landskap som är levande, som brukas. Det som är kärnan i paradiset är träden, de mindre dungarna och solitärträden, de ger stommen i landskapet. Liksom i det verkliga landskapet ligger där gårdar utspridda, skånegårdar, dessa fyrlängade enkla gårdar där åkrarna ibland kommer ända in på husknuten. Färger är viktiga, men främst i form av större fält som skapar kontraster med omgivningen än individuella blomster. Exempel är rapsfälten, där det gula ger kontrast mot de bruna och gröna fälten. Hennes morföräldrar hade en gård utanför Trelleborg, denna var just en skånelänga där de hade åkrarna och landskapet in på knutarna. De hade inte direkt någon trädgård utan det var på det kringliggande landskapet man tittade.

När hon tänker på paradiset så är det alltid samma årstid, försommar, och känslan är som den är om våren. Paradiset är en plats där man känner glädje och frihet, och där det spritter i benen. Det är kravlöst att vara där, det finns tid att njuta och hon menar att det är endast i naturen hon verkligen kan slappna av.

4.5 Intervju E

Intervjuperson E är en man i 35-årsåldern, är småbarnsförälder samt jobbar för ett elföretag.

För person E är paradiset ett mindre område av lummig växtlighet, där människor är lyckliga och goda mot varandra. Paradisets kärna handlar om hur människor behandlar varandra. Det är en enkel och trygg tillvaro, där allting tillsammans skapar harmoni. Detta är en tanke som ter sig mer som en parallell värld än en verklig plats, en tanke på en god och problemfri tillvaro.

Hans paradis består av frodig grönska, vatten, blommor och en klarblå himmel. Det är behagligt väder, högsommar, solen skiner ner mellan träden och där är ett skönt lugn över hela paradiset. Området är influerat av den japanska trädgården, där det finns stora knotiga träd, enkel och effektiv vegetation, där allting har en medveten placering för att skapa harmoni. Det viktigaste i hans paradis är träden, de är stora, starka och trygga, det är de som är grunden i paradiset och karaktäriserar det. Där finns vatten i form av små bäckar som ger ett lugnt porlande ljud och reflekterar solljuset. Området är inte ingärdat, det behövs inte eftersom det inte finns någon ondska men han kunde inte beskriva vad som fanns utanför området. Till människorna finns enklare boningar liknande bungalows, det milda vädret möjliggör den enkla konstruktionen och de är då inte av lika stor betydelse för platsen. I anslutning till de små husen finns verandor, dessa finns i olika utseenden och lägen, dessa är viktiga eftersom människorna spenderar mycket tid ute. Detta är en plats där människorna lever i fred med varandra och det inte finns några hot.

Paradiset grundar sig i saker han sett och upplevt, minnesbilder från barndomen. Tillsammans har de byggt upp hans tanke om en problemfri tillvaro, där allt är enkelt. Han menar att det är hans paradis just nu, det kommer förändras i takt med nya upplevelser och värderingar.

4.6 Intervju F

Intervjuperson F är en kvinna i 25-årsåldern, hon är utbildad kock, studerar till socionom och mycket naturintresserad.

För person F kan paradiset vara ett minne av en plats kombinerat med en känsla av total lycka och frihet, men hon kan också tänka sig en påhittad plats såsom de vi nås av i böcker och film.

En bit landskap med rena vyer, ett öppet hav på sommaren eller ett snöklätt fjäll kan vara ett paradiset för person F. Dessa ytor och vyer består av få element, och platsen måste vara avskalad och enkel. Några gånger har hon i dessa miljöer samtidigt upplevt en känsla av frihet och glädje, och då blir det en paradisk tillvaro för henne. Dessa tillfällen uppfyller paradiska krav och kan nästintill ses som Paradiset.

Som sagt kan hon också tänka sig ett paradiset vilket mer ter sig som en lustgård, där det inte längre rör sig om vild natur utan om en ordnad miljö. Detta är en miljö där allt står där det ska, det är välskött och planerat – mer likt en park. Här är det alltid försommars, luften är frisk och klimatet alldeles lagom varmt. Den bit hon kan skildra är endast en liten del av helheten, området är inte inhägnat utan ligger öppet. Landskapet är främst uppbyggt av en mångfald av träd, likt ett arboretum, men inte med så många buskar. Tillsammans med träden finns här gräsytor och rikligt med blommor. Vattnet som finns på området rör sig i mindre bäckar och dammar, och bidrar till ett dovt porlande ljud. Platsen ligger på en liten höjd och på vissa ställen glesnar träden och man kan se långt ned i dalen och över de öppna fälten. I paradiset känner hon lugn och tillfredsställelse, men också frihet och glädje.

Detta är ett paradiset skapat av fritt tänkande, och det är en plats som mer skulle te sig som en parallell värld än en verklig. Detta är en blandning av egna tankar och värderingar, tillsammans med influenser från upplevelser och litteratur.

5. Sammanställning av intervjuerna

Intervjupersonernas visioner av paradiset skiljer sig åt, men ändå kan man se likheter och återkommande element. Gemensamt har de att paradiset likväl handlar om plats som om en känsla, kombinationen av dem två skapar det vi kallar paradiset. Därför kan paradiset för vissa vara minnet av en plats kombinerat med en känsla och för andra en fantasi/tanke, men likväl ger de samma verkan.

Intervjupersonerna C, E och F beskriver paradiset som en *fantasi*, något som finns parallellt med vår värld. Medan person B beskriver minnet av en *verklig plats* och person D en plats hon skulle ha kunnat besöka, då den är en verklighetstrogen bild av ett skånskt slättlandskap. Person E menar att hans skulle kunna vara verklig, men han har aldrig sett den. Däremot för person A är paradiset något som kommer *efter döden*.

Alla har med *landskap* i sina beskrivningar och naturen spelar en central roll där dess karaktär är grundläggande för paradiset. Två har nämnt att paradiset handlar om människor, den förste att människorna är lyckliga medan den andre att människor är trevliga mot varandra. Indirekt betyder de samma sak, men deras värderingar gör att de ändå skiljer sig. Resterande personer har nämnt att det är en plats där de är själva, trots att människor kan finnas inom synhåll är det en upplevelse som de är ensamma om. Till exempel när det rör sig om ett naturligt landskap, som i intervju D, är människor ett element men distanserat och inga som interagerar. De två som placerar andra människor i paradiset har också bebyggelse där, men denna är i båda fallen väldigt enkel och är inte det element som är i fokus. Husen finns där endast för människans bekvämlighet, men är endast utrustade för primitivt levande i ett gynnsamt klimat. Intervjuperson E beskriver större altaner i anslutning till husen för att vistas på när man är ute, något som han är ensam om, de andra

beskriver inga liknande konstruktioner. Istället tycks de istället befinna sig direkt i naturen, utan mänskliga anordningar emellan.

Landskapet skiljer sig i de olika skildringarna och man kan tydligt se två tendenser; den första är ett mer *öppet landskap* och den andre mer ett *halvöppet till stängt rum*. Undantaget är intervjuperson F som kombinerar de båda och alltså har ett landskap av en tätare karaktär men med långsträckta vyer. För personerna B, D och F ter sig öppenheten och utsikten viktig, medan däremot person A inte kan se utanför sitt område, person C har en mindre trädgård och person E har en glesare skog. Känslan de vill uppnå på platsen är därför också olika, där B, D och F poängterar vikten av frihetskänslan i det öppna landskapet poängterar övriga rumsligheten. Ingen av dem har någon form av ingärdning utöver eventuell grönska kring sitt paradiset, intervjuperson E motiverade det med; ”det är en god värld, det finns inget att skydda sig emot”.

Naturen ter sig något olika i personernas paradis, hälften beskriver något som liknar en *park*, resten vild *natur* eller *trädgård*.

Personerna A, E och F skildrar ett paradis som inte är vild, då det som i A och E:s fall bebos av människor och därav mer liknar en naturlig park. Person F beskriver just en välplanerad och välskött park. Intervjuperson C beskriver sin som en sluten trädgård, något vild men ändå ordnad av mänsklig hand. Både person B och D skildrar landskap och vad som kan ses som vild natur.

Träden finns med i alla platserna, mer eller mindre framträdande. Hos B är de inte ett grundläggande element, utan ett komplement för att uppnå känslan av paradiset. Även person C har mindre fokus på träden, de finns där men har en skuggande och omgärdande funktion. Men hos resterande fyra har träden en framträdande roll och är starkt karaktäriserande för platsen. Person A är ensam om att

endast ha fokus på ett solitärt träd, men detta tycks ovanligt stort och sprider trygghet till omgivningen. Även person D fokuserar på solitärträd, men dessa är fler och kompletteras av mindre skogar. Person E beskriver ett paradiset som är fyllt av större träd, vilka symboliserar styrka och stabilitet, dessa är också stommen och huvudattraktionen i området. Person F har en mångfald av träd, likt ett arboretum har hon en hög varietet på trädens art, form och färg, träden är välskötta och hela anläggningen välplanerad. Endast två personer har med fruktträd i anläggning, hos person F har de ingen central plats utan endast som en del i samlingen. Däremot person C beskriver fruktträd, men dessa är varken i blom eller fruktbärande.

Endast person A beskriver en *äng*, däremot har de flesta med *blommor*. Endast person B saknar blommor, person D beskriver stora blomsterfält istället för småskaliga, hon nämner till exempel stor fält av raps. På person E:s plats har inte blommorna någon framträdande roll, men de finns där och är lågmälda enkla blommor. Även person F har blommor men dessa specificeras inte, utan är bara likt i E:s en del av uttrycket. Person A däremot har mycket blommor och dessa finns i stora överfyllda rabatter, där blommorna inte är lågmälda utan många och i alla färger. Person C beskriver något som är en trädgård, där har blommor en viktig roll och hon är den enda som nämner vilka sorters blommor. Hon beskriver speciellt att där finns rosor i mjuka färger.

Alla de intervjuade hade med vatten i paradiset, alla sex hade det i form av mindre *bäckar* men person F även mindre *dammar*. De är alla mindre bäckar av friskt rinnande vatten och inte stillastående. Person A, C, E och F framhåller att de bidrar med ett porlande ljud till området, ett naturligt och rogivande ljud. Person A nämner också att där finns forsar, person C beskriver hur där finns små fall där vattnets porlande intensifieras.

Det är ingen dynamisk natur i deras paradis, då alla intervjupersoner beskriver ett paradis där uttrycket är konstant, där det alltid är samma årstid. Personerna A, D och F beskrev alla ett paradis med *vår* eller *försommar*, medan det enligt personerna C och E är *högsommar*. Däremot person B har *höst*, på grund av fjällbjörkens färgprakt och det överflöd av bär som fyller fjällen under hösten.

Känslan i paradiset är lika viktig som landskapet och de poängterar alla att det är en plats av *lycka* och *harmoni*. Innebörden är liknande i varje paradis, men de har använt olika ord för att beskriva det. Både person C och D poängterar den *kravlöshet* som råder där. Personerna A och F beskriver en känsla av *tillfredsställelse*. Personerna A, B, C, D och F specificerar att det är en *lugn* och *rofylld* plats där man känner sig *avslappnad* och *stressfri*. Person E beskriver en problemfri värld där fred råder. Samma personer som beskrivit en öppen eller halvöppen plats, B, D och F, framhäver också vikten av *frihetskänsla* i paradiset.

Några av de intervjuade menade att ens paradis förändras med tiden. Nya upplevelser ger nya intryck av vad paradiset kan vara, så att den paradisbild de beskriver nu kanske inte är densamma imorgon.

6. Diskussion

Paradis är ett ord som använts under flera tusen år, men få tänker på vad det egentligen innebär. Det ord som ursprungligen användes för att beskriva de persiska trädgårdarna, används idag för att beskriva inte bara en underbar plats utan också en härlig känsla. Det kom att bli ett uttryck som används för att beskriva den bästa platsen. Man snackar om skatteparadis och i Lund finns ett kvarter Paradiset. För vem lockas inte av att bo i paradiset. Men för det mesta har paradiset beskrivits som något långt fjärran. Det är en plats som geografiskt sett ligger långt från Sverige, men också känslan är en helt annan. Det är som Eliade beskrev det, att paradiset är motsatsen till vår tillvaro. Men han menade också att för stadsbon är landsbygden paradiset, och för landsbygdsbon är staden paradiset. Men stämmer detta?

6.1 Jämförelse av de paradisiska elementen

Alla personerna i min studie beskriver ett paradis bestående av *natur*, men två beskriver också något som skulle kunna liknas vid civilisation. De två beskriver enklare boningar till människorna, men detta ter sig inte som städer utan endast som mindre detaljer i landskapet. Det är inget som tyder på att det paradis de beskriver är motsatsen mot deras hemmiljö. Person F som beskriver en park, ordnad natur, bor i Lund. Person E, som bor i en mindre ort, beskriver också något som mer kan liknas vid en park. Både personerna A och D, som även de bor i mindre orter, beskriver paradis bestående av landskap och ängder. Person C beskriver något som kan ses som en förbättring av det hon redan har, sin trädgård. Alltså beskriver ingen av dem en plats av raka motsatsen till deras egen situation. Person B bor nära naturen, i utkanten av en by, men

är faktiskt den enda som beskriver något av en motsats. Hans paradis är fjäll, ett landskap helt olikt det skånska.

Studien har visat att det ändå finns många likheter mellan dåtidens och nutidens paradis, många detaljer och element är desamma. Likaså är den emotionella känslan i paradiset densamma. Den eviga *våren* är den faktor som mest genomsyrar både dåtiden och nutidens paradis. Den är en symbol för odödlighet och ett konstant uttryck. Under våren vissnar inget, allt är väldigt grönt och det är nog den tid man njuter mest. Det krävs ett evigt uttryck i paradiset, annars skulle det betyda att där fanns tid och utveckling. Det är en plats utan död, liksom visionerna av Arkadien. De intervjuade beskriver ett paradis som alltid ser likadant ut, däremot är det inte alltid vår. Endast hälften säger att det är vår/försommar, två *högsommar* och en säger *höst*.

Det jordiska paradiset är fyllt av grönska, både antiken, den keltiska, den fornnordiska och de kristna versionerna byggs upp av den. Även fallstudien tyder på ett paradis baserat på *grönska*, alla presenterade en vy av *natur* och *landskap*. Visionerna skulle likväl ha kunnat vara en stad, som faktiskt person C nämner. Men hon menar också att en stad inte kan kännas som ett riktigt paradis. Intressant är att det krävs natur för att det ska vara ett paradis, såväl nu som då. Baserar vi det på vad vi lärt oss, eller är det en grundvärdering som finns hos människan?

Träden är viktiga, det beskrivs ofta en mångfald av dem och det finns viktiga solitärer. I bibeln beskrivs hur Gud placerade en *mångfald av träd*, vilket återkommer även i *Paradise Lost*, likt det arboretum som person F beskriver. I både Dante och Milton beskriver tät skog, något som inte beskrivs i fallstudien. I fallstudien beskrivs såväl natur med buskage som park med endast lite buskar.

Buskarna har inte den framträdande rollen, mer än i avskärmande syfte. Enligt Gunnarsson hör inte torniga buskar till paradiset, trots det beskriver Milton hur det däri växer slån. De *solitära träden* är viktiga i de äldre litterära verken, Heras träd i Hesperidernas trädgård, Iduns träd, Yggdrasil, Livets och kunskapens träd i Eden är några exempel. Fyra av dessa fem är *fruktträd*, det femte en ask. Solitärträd har inte nämnts av mer än två av de intervjuade, och inte mer än en har nämnt fruktträd. Person A beskriver ett speciellt solitärträd, men mer likt en ek, detta har liknande betydelse som de litterära träden. Det ger trygghet och skugga till paradiset, men det kan mer liknas vid ett Världsträd än ett Livets träd, då dess funktion är att snarare vara en grundpelare än livgivande. Det var förvånande att ingen beskrev fruktträd, då de tillsammans med den eviga våren är ett av de huvudsakliga elementen i de litterära paradisen. De blommande körsbärsträden i Astrid Lindgrens Nangijala torde kunna ha influerat fler bilder av paradiset, speciellt då ändå hälften av de intervjuade beskriver en evig vår i paradiset. Person C, som hade fruktträd, beskrev dem varken som blommande eller som fruktbärande. Vilket strider mot Gunnarssons antagande om att i varje paradys finns antingen blommande eller fruktbärande träd.

Inslagen av *färg* tillsammans med en frodig grönska tycks viktig enligt fallstudien. Kraftiga färger i rapsfälten, fjällbjörkens höstskrud och i person A:s prunkande blomsterplanteringar, vittnar om betydelsen av färg. Men de andra beskriver betydligt mer lågmälda *blomster*, likaså de litterära paradysbeskrivningarna beskriver blommor av enklare utseende. Person C nämner att där finns rosor, precis som i de bibliska rosengårdarna. Men i detta fall har de nog ingen koppling till den historiska betydelsen av rosen, utan handlar snarare om ett personligt tycke för rosor.

Alla utom person B beskriver en *beskuggad* plats, som är ett av de tre viktigaste tingen i det ursprungliga paradiset. I de persiska trädgårdarnas omgivningar var skuggan en bristvara och ansågs därför vara en lyx i trädgården. Skuggan skyddade trädgården och människan, precis som i person A version. Fast fallstudien illustrerar paradys beläget i svenskt klimat, där solens värme välkomnas, men ändå ges skuggan en central roll i hälften av versionerna. Men *solen* har också en central roll i den nordiska skildringen av paradiset, både i nutiden och dåtiden grundar paradiset på den värme och milda klimat som solen kan ge. Man kan se dess betydelse i fallstudiens skildringar, där det ofta finns öppningar ibland träden där solen kommer igenom, eller det finns centrala ljusbelysta ängar. Men även i skildringarna av öppna landskap, spelar en sol och klar himmel en central roll.

I litteraturen presenteras även en viss betydelse av en *mur* eller annan inhägnad som försäkrar platsens oskuldfullhet och skydd mot ondska. Men dessa inramningar som ses runt klosterträdgårdar och rosengårdar, beskrivs inte i någon av fallstudiens skildringar. Ingen av dem har något fysiskt som ramar in området, utan de som har en mindre yta begränsas av att de inte kan se utanför området. *Djuren* är en faktor som varierar mellan alla litterära verk och intervjuerna. Vissa vill ha djur där, andra inte. De som har menar att det är fredliga djur som inte jagar. Några av de intervjuade beskriver mindre djur som gnagare och alla nämner fåglar. I Dantes Eden beskrivs endast fågelsång, medan Milton nämner betande djur, fåglar och groddjur bland annat.

Alla de intervjuade beskriver *vatten* i paradiset, genomgående i form av mindre vattendrag eller en mindre damm. Vatten är ett konstant tema inom de kristna skildringarna av paradys, floder och bäckar är en viktig del i det bibliska landskapet. Däremot ges inte vattnet

något större fokus i de antika och fornnordiska beskrivningarna, här ses de endast som en naturlig del i landskapet. Betydelsen av vatten i paradiset är ett ideal som troligen kommer ifrån de kungliga trädgårdarna i Persien, vilket förklarar dess sena inträde i paradisbilden.

Paradiset som *öppen* eller som *stängd mark* har varierat genom dåtiden och nutidens skildringar. Ofta beskrivs området ha varvat rum och öppnare fält, i vissa fall verkar *utsikten* ha betydelse. En del har placerats på höjder, exempel *Den gudomliga komedin* och *Paradise Lost*, men ändå har inte utsikten poängterats. Däremot visar fallstudien att för hälften är utsikten och det öppna viktigt, då detta skänker en frihetskänsla till platsen. Den rumsliga platsen och den öppna inger helt olika känslor, vilket därför kan tilltala olika personer med olika behov och värderingar. Beroende på om man är en frihetsmänniska eller en mysighetsmänniska önskar man olika scenerier. Person F beskriver en park som på vissa ställen öppnar upp sig och man har långa siktlinjer över landskapet. Dessa skapar luft och pauser i parken, något som ofta återkommer i de stora trädgårdsanläggningarna.

6.2 Analys av både nutiden och dåtidens skildringar

Undersökningen tyder på att intervjupersonernas val av plats och situation för paradiset baseras till viss grad på deras egna värderingar, eftersom skildringarna är högst personliga. Grundat på vad man tycker om, var man växt upp och vad man har upplevt bygger man sig en bild av paradiset. Men det delar också många likheter, grundidén är densamma hos nästan alla. Det är egentligen bara de yttre omständigheterna som skiftar. Alla presenterar paradiset i vacker natur som uppfyller känslor av välmående hos människan. Men placeringen och gestaltande faktorer skiftar mellan

dem, trädgård – öppna fält – park. Intressant är att fem av sex beskriver ett landskap som i mycket liknar det svenska. Trots att det idag pratas mycket om semesterparadis i Söderhavet, har de flesta av de intervjuade en bild av paradiset som den svenska naturen. Kanske det vi värderar högst, är det egna landskapet när det är som bäst? Ett blomstrande Sverige under våren, med skog, äng och böljande fält. Platsen för paradiset är kanske inte måste vara något fjärran okänt, utan istället något vi är vana vid? Jag tror att människans egna värderingar kombinerat med yttre influenser skapar hennes bild av paradiset. Grundidén med ett paradiset med välmående, natur och skönhet, baseras på vad vi lärt oss om paradiset. Medan situationens omständigheter byggs på egna upplevelser och intryck. Därför delar de många likheter men också olikheter. Alla de intervjuade är födda svenskar, undrar huruvida resultat sett ut om man intervjuat personer från olika kulturer. Jag skulle tro att personer från andra länder än Sverige skulle skildra något som liknar deras hemland. Varför inte tillämpa begreppet ”*Borta bra men hemma bäst*”, vilket poängterar mitt påstående. Att vi må lockas på resor långt fjärran men paradiset är ändå hemma. Skildringarna av svenska naturen som paradiset är inte ny, lunden har länge tillskrivits det jordiska paradiset. Av samma anledning kan det närliggande landskapet ses som paradisisk för folket. Den lilla ort i östra Småland som heter Paradiset kanske är en miljö som ter sig som paradiset för lokalbefolkningen? Eller kanske denna lilla urskog som lämnats ifred i tusentals år är det förlorade paradiset enligt dem?

Paradisidealen idag och förr delar många likheter men också olikheter. Dagens skildrande av paradiset påminner mer om de tankar som fanns under antiken. Då funderingarna kring de lycksaligas plats och paradiset skapades av fritt tänkande och inte tvunget följde normer. Omständigheterna i dagens paradis är relativt unika, men de delar vissa karaktäriserande element. De materiella

elementen, liknar i mycket de kristna skildringarna och baseras kanske i vissa fall på Edens lustgård. Ett av problemen i undersökningen var att få intervjupersonerna att skildra sitt personliga paradiset. Ett paradiset enligt deras tycke och inte så som de tror det ska se ut. Oberoende på om det är en bild av Eden eller ens favoritplats, bara det skildrade är ett paradiset för dem. Det kan finnas en viss komplexitet med resultat beskrivande både en lustgård och en favoritplats, det kan tyckas att de inte är lika kompatibla som om båda skildringarna kunde liknas vid lustgårdar motsvarande favoritplatser. Men trots att de skiljer sig i det yttre, visar de samma betydelse för människorna och innehåller till viss del liknande element. Därför är det rimligt att värdera dessa enskilda resultat som jämförbara.

Tanken kring Guldåldern som paradiset var annorlunda då det var tanken på en tidsålder och inte en speciell plats. Enligt antikens filosofer avlöste fyra degraderande cykler varandra, guldåldern ansågs komma tillbaka men cykeln innebar också att man skulle förlora den igen. Komplexiteten kring Guldåldern gör den svår att jämföra med de andra platsskildringarna, då denna representerar mer en anda och förhållande än ett utseende. De första tankarna kring en perfekt plats och mentalitet här i väst grundades under antiken. Dessa tankar om lyckan, den eviga våren och lugnets plats, har blivit ett ideal för vad vi anser är paradiset. Fallstudien har visat att antikens ideal återkommer även i skildringarna av dagens paradiset. Det är ett ideal som kristendomen använde vid illustreringen av Edens lustgård och den innehåller i mycket samma mentalitet och symbolism. Men till det yttre har Eden inspirerats av de persiska trädgårdarna, även i placeringen av den i en ogästvänlig miljö. Geografiskt sett är också placeringen influerad av de persiska trädgårdarna, då paradiset placerades i Eden ett landområde i Assyrien. Antikens ideologi tillsammans med de österländska

oaserna har i mycket legat till grund för den kristna bilden av paradiset. Kanske även vikingarna influerades av dessa under sina långa handelsresor. Däremot den keltiska bilden skulle jag vilja påstå i mycket är originell, förutom så klart sägnen om den heliga Graalens placering på Avalon. Det är svårt att säga vad som har hämtats varifrån, men man kan tydligt se likheter emellan Hesperidernas träd, Livets träd och Iduns träd. Men sedan hur mycket dagens bild av paradiset influerats av dåtidens är diskuterbart. Den kristna skildringen av Edens lustgård har länge präglat den kristna människans bild av paradiset. Men den kristna trons starka fäste hos den svenska människan kan ifrågasättas idag, vi håller inte samma tillit till kyrkan när den gäller vetenskap och världsbild. Detta skulle kunna påverka illustreringen av paradiset. Fallstudien påvisar originella och helt individuella paradiser, men hade man gjort samma undersökning på 1600-talet, när kyrkan hade ett starkare fäste, kanske man fått ett mera homogent resultat? 1600-talets religiösa skulle lägga större vikt vid det man lärt sig genom bibeln, men kanske detta endast kan tillämpas till de kyrkolärda och inte den mindre trogna församlingen.

Människan bygger utopier om den perfekta platsen och den perfekta känslan. Vi skapar dem för att styrka oss och för att drömma oss bort till. Vi använder tanken på ett paradiset när ens livssituation är ansträngande och man är i behov av vilan. Dessa förebilder och ideal, använder vi för att döma vår egen tillvaro. Vi värderar vår egen livsstil utefter ett ideal vi själv har skapat. Man skulle kunna se det som självdestruktivt, men det är också ett sätt att skydda och motivera oss med. Då det förlorade Eden och ett himmelskt paradiset sporrade en hel religions anhängare till hårt slit under hela livet, kanske det individuella paradiset idag kan fungera som en förebild för ens eget leverne. De intervjuade beskriver själv att det är en plats

baserat på egna upplevelser och intryck, men en del menar också att de säkerligen påverkats av det paradisiideal som redan finns.

Alla, både då och nu, beskriver ett jordiskt paradiset bestående av natur. Kanske naturen står för den enkla tillvaron? Det är ju något som inte människan själv orsakat eller skapat och är utan mänskliga system, lagar och ordningar. Som Roger Ulrich konstaterade blir vi avstressade av natur, just eftersom det är en enklare och skönare tillvaro. Men är det bara de som älskar naturen som beskriver ett paradiset bestående av natur? Och de 21 % i Ann-Britts Sörensens undersökning som aldrig längtar till landet, hur ser deras paradis ut? Skulle deras paradis också handla om natur eller istället utspela sig i stadsmiljö. Det var inte väntat att alla intervjuade skulle skildra natur. För det borde ju finnas de som inte ser natur som paradiset? Kanske vi har blivit lärda att tycka så eller så är det endast naturen som kan väcka dessa paradisiska känslor. Medvetet eller omedvetet så mår människan bra av natur och intervjupersonernas skildringar tyder på att en paradisisk tillvaro baseras på den. Kanske kan likheterna mellan deras paradis påpeka ett ideal för den perfekta platsen?

6.3 Paradisets framtid

Är det ett ideal att ha i åtanke vid projektering? Människan kan inte återskapa en konstant paradisisk tillvaro, men vi kan bygga efter den. Genom att skapa goda miljöer där den paradisiska känslan kan upplevas och ha en terapeutisk påverkan på människan. Att utnyttja kombinationen av de återkommande elementen och dess betydelse för människan kanske man kan bidra till en mer upplevelserik utemiljö. Vissa element kan vara svåra att återskapa, ett exempel är den eviga våren, men då skulle man istället kunna förstärka och utveckla dem. Genom att ha flera vårblommande träd och vårlökar

intensifieras upplevelsen av våren. Man kan spela på rumsligheten och öppenhetens betydelse. I båda fallen spelar den lummiga grönskan en stor roll, den ger platsen en mjuk atmosfär. De intervjuade poängterade också vikten av harmoni och naturlighet i kompositionen, alltså är i vissa fall inte den starkt moderniserade den mest rekreerande miljön. Utsikten har en stor betydelse, därför är det kanske viktigt att rikta människornas blickar mot speciella vyer. Mindre bäckar tilltalar alla de intervjuade, därför är det viktigt att utveckla och vårda de mindre strömmar som finns. Det är viktigt att komma ihåg att alla har individuella paradis, därför kan inte en utemiljö tilltala alla. Så för att alla ska uppskatta miljön, krävs variation i gestaltningen.

Den terapeutiska egenskapen hos de paradisiska skildringarna och det faktum att det är tankar vi använder för att skydda oss själv, skulle kunna gå att utveckla till ett annat plan. Möjligheten finns att utnyttja och förverkliga dem för att på så sätt ge besökare en starkare upplevelse. Att anlägga en rekreationsanläggning efter dessa skildringar skulle kunna vara ett sätt att utnyttja paradisiidealets terapeutiska förmåga. En anläggning som byggs för människor som behöver återhämtning efter sjukdom, på grund av utbrändhet eller bara behöver komma ifrån, ska innehålla en utemiljö som är harmonisk och tilltalande. Utemiljöer i anslutning till rekreationsanläggningar har samma emotionella mål som paradisen, det vill säga de motiverar och avstressar människan. Så varför inte utnyttja detta i anläggningarna? En utemiljö som eftersträvar ett paradiskt ideal skulle kunna öka patienternas välmående och i bästa fall förbättra rehabiliteringen. Här är det återigen viktigt att komma ihåg att paradis är något personligt och kan därför inte tilltala alla. Ett sätt att möta den problematik skulle vara möjligheten för patienterna att återskapa sina egna paradis. Detta skulle ge dem upplevelsen av att se sitt egna paradis, men också den

rehabiliterande sysselsättningen av kreativt och praktiskt arbete. Att återskapa sin vision av paradiset kan inte göra tillvaro helt idealisk, men det kanske kan påminna människan om att njuta. Njuta är något som den stressade människan har negligerat och som hon bör göra i en rekreationsanläggning. Omedvetet eftersträvar redan de flesta anläggningar detta utseende och betydelse, men man skulle kunna använda det mer aktivt. Likt rehabiliteringsträdgården i Alnarp skulle en rekreationsanläggning kunna jobba mer med att använda utemiljön på temat paradiset för den stressade människans terapi. För som sagt vem lockas inte av paradiset?

6.4 Metodkritik

Valet att göra kvalitativa intervjuer istället för kvantitativa i fallstudien, var rätt beslut i detta arbete. På detta sätt fick jag en djupare förståelse i personens visioner och kunde återge en grundligare beskrivning. Jag tror inte man fått lika utförliga beskrivningar med en enkätundersökning där man snarare söker ett genomsnittssvar än en beskrivning, men det hade varit intressant att göra en undersökning där man riktar sig mot en större mängd människor och kan få ett mer övergripande svar. Resultatet hade varit mer objektivt och genomsnittligt, där man enklare hade kunnat utläsa vad gemene man tänker. Ett arbete gjort med den metoden hade inneburit möjlighet till fler slutsatser. De hade då baserats på enkla frågor, där risken finns att stora delar av personernas paradis faller utanför och inte tas hänsyn till under en sammanställning. Kvantitet framför kvalitet i detta arbete hade inneburit en distansering till det personliga paradiset. I ett arbete som detta anser jag att det är viktigt att man återger hela skildringen, såsom intervjupersonen beskrivit det och inte endast återger delar. Det skulle vara intressant att kunna göra ett medvetet val av intervjupersonerna och på så sätt få ett specialiserat svar. Man skulle

kunna inrikta sig mot olika kulturer eller religioner, eller fokusera på specifika åldersgrupper såsom barn, småbarnsföräldrar, medelålders eller kanske pensionärer. Svaren hade säkerligen varit intressanta, men inte minst om de ställts mot varandra. Att just kunna jämföra äldres svar mot de yngres, eller de olika religionernas bild av paradiset skulle vara väldigt intressant. Detta skulle kräva flera arbeten liknande detta, men det skulle kunna vara en möjlighet till fortsättning inom ämnet. Kanske man finner ett mönster bland svaren, vilket skulle vara intressant beteendevetenskapligt, men också ur synpunkten att designa utemiljöer.

6.5 Slutord

Detta arbete har visat att de flesta paradis är individuella och har egna omständigheter, men både dåtidens och nutidens delar likheter och gemensamma element. Grundidén är densamma, alla skapas de som illusion av en bättre tillvaro. Paradiset, som är en motsats till verkligheten, ses som en förebild för människan och motiverar henne. Det är en plats av evig grönska, där det alltid är vår eller sommar. I somliga fall handlar det om rumslighet och i andra mer öppna platser med långa siktlinjer. Träd, bäckar och mer eller mindre ordnad natur är tre av de essentiella gemensamma tingen. Skildringarna av dagens paradis kan ses som ett ideal för utemiljön, då de skildrar elementen den moderna människan värderar högst i naturen. Det skulle ses som en fördel att utnyttja den terapeutiska möjligheten hos paradisialet, och därför skulle kunna vara ett sätt att utveckla metoden för rehabiliteringen i Sverige. Landskapsingenjören kan bygga utemiljöer med paradisskildringar som förebild. Men det är också viktigt att komma ihåg att allas paradis är originella och alla tilltalas inte av samma saker. Därför är det viktigt att en utemiljö är varierad, så att alla kan få en favoritplats.

7. Källförteckning

Aleghieri, Dante. Tidigt 1300-tal/ 1968. *Den gudomliga komedin – Skärselden*. Översättning Ohlmarks, Å. Forumbiblioteket. Uddevalla.

Bamin, J. 1805/2006. *The Celts paradise*. Original från Oxford University, London, digitaliserad 2006. Tillgänglig via <http://books.google.com>.

Bibeln, 1997. Svenska Bibelsällskapets varsamma språkliga revision av 1917 års översättning av Gamla testamentet. Månpocket.

Blennow, A-M. 2002. *Europas trädgårdar*. Bokförlaget Signum. Lund.

Brate, E., 2004. *Eddan, de nordiska guda- och hjältesångerna*. Sjätte uppl. Norstedts Förlag.

Cotterell, A. 2000. *Celtic Mythology. The myths and legends of the celtic world*. Lorenz books. London.

Delumeau, J. 1995. *History of Paradise – The Garden of Eden in Myth & Tradition*. University of Illinois Press/ The Continuum Publishing Company. New York.

Dunér, S. & Dunér, K. 2001. *Den Gyllene Trädgården*. Bokförlaget Prisma. Stockholm.

Eliade, M. 1969. *Myten om den eviga återkomsten. Arketyper och upprepning*. Dualis Förlag AB. Ludvika.

Enoksen, L. M., 2004. *Fornnordisk mytologi – enligt Eddans lärdomsdikter*. Historiska Media, Lund.

Forslund, M.(Red.) 1997. *Natur i östra Småland*. Länsstyrelsen i Kalmar län.

Gunnarsson, A. 1992. *Fruktträden och paradiset, om fruktträden som betydelsebärare*. Dissertation. Institutionen för landskapsplanering, Sveriges lantbruksuniversitet. Alnarp.

Holme, I. M. & Solvang B. K. 1997. *Forskningsmetodik. Om kvalitativa och kvantitativa metoder*. Studentlitteratur. Lund.

Lady Gregory, A.1920/2007. *Visions and Beliefs in the west of Ireland*. Forgotten Books. ISBN 1605061441.

Lidforss, E., 1964. *Kommentarier till Dantes Gudomliga Komedi*. Bokgillet. Stockholm.

Milton, J., 1667/1961. *Paradise Lost*. Översättning Bengtsson, F. G., Natur och Kultur. Stockholm.

Nationalencyklopedin. 1989. (Chefred.) Kari Marklund. Bra Böckers Förlag AB. Höganäs.

Nordisk Familjebok. 1921. s. 1230. 2 uppl., 1904-1926. Nordisk Familjeboks Förlags AB. Stockholm.

Oostra, S. & Gunnarsson, A. 2005. *Lunden och tiden*. Rapport 05:3. Institutionen för landskapsplanering, Sveriges lantbruksuniversitet. Alnarp.

Oreglia, G. 1991. *Dante*. Carlssons Bokförlag. Stockholm.

Ottoson, J & Grahn, P. 1998. *Utemiljöns betydelse för äldre med stort vårdbehov*. 1998. Ur Stad & Land: 155. Alnarp.

Rappoport, A. S. 1805/2005. *Myth and Legend of Ancient Israel*. Kessinger publishing. Whitefish, Montana.

Rhys, J. 1901/2007. *Celtic folklore*. Forgotten Books. ISBN 1605061700.

Stukenbrock, C. & Töpper, B. 2005. *1000 mästerverk i den europeiska från 1200-talet till 1800-talet*. Könemann.

Sörensen, A-B. 2003. *Kyrkogården i framtiden – ur ungdomens perspektiv*. Movium rapport, 2:2003. SLU, Movium. Alnarp.

The Oxford Companion to Gardens. 1986. Consultant Editors: Jellicoe, G. & Jellicoe, S. Oxford University Press. Oxford.